

АДАМ ДАНИЛЬЧИК

РОССИЯ XVIII ВЕКА В ПОЛЬСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ¹

18TH-CENTURY RUSSIA IN POLISH HISTORIOGRAPHY

This paper analyses the achievements of Polish historiography in the field of Russia in the 18th century over the last twenty years. The bibliography is divided into the following subsections: Politics and diplomacy, edition of sources, warfare, religious issues, art – literature – culture, electronic publications and other topics.

Keywords: Bibliography, literature, Russia, Poland, Commonwealth, Catherine II, Peter the Great, source study, researcher.

Adam Danilczyk – PhD, Institute of History, Polish Academy of Sciences. E-mail: adanilczyk@ihpan.edu.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8166-2588>.

1 Citation: ADAM DANILCZYK, “Rossiia XVIII veka v pol’skoi istoriografii” [18th-Century Russia in Polish Historiography], *RussianStudiesHu* 4, no. 1 (2022): 38 pp. DOI: 10.38210/RUSTUDH.2022.4.10

Тема России, в особенности польско-российских отношений, неоднократно становилась предметом исследования польских историков. XVIII веку уделяется особое внимание, поскольку это был период расширения влияния России в Речи Посполитой в первой половине века и ее полного доминирования во второй половине, закрепленного разделом Польши. Эти события были и остаются неисчерпаемым источником тем для исследований, анализирующих причины и последствия тех событий, а также отношения между этими государствами.

Академические исследования по этой теме в период, когда большая часть Польши находилась под российским господством, были по понятным причинам ограничены; две мировые войны только ухудшили ситуацию, а во время коммунистического правления в ПНР тема разделов Польши была неуместной. Прорыв в исследованиях по истории польско-российских отношений в XVIII веке произошел благодаря двум важным факторам – падению коммунистического режима и открытию в 1990-х годах российских архивов для западных исследователей. Особую важность представляла возможность ознакомления с ранее неизвестным польским историкам дипломатическим источниковым материалом Архива внешней политики Российской империи. Важным этапом в работе над описываемой темой следует также считать оцифровку литературы и источников, начатую и продолжающую набирать обороты в XXI веке, благодаря которой польские историки получили широкий доступ к русскоязычной литературе, изданиям источников или описям российских архивов и каталогам библиотек, зачастую ранее недоступным². Однако расширение доступа к российским архивам или оцифрованной литературе не могут компенсировать многолетний период ограничений на проведение исследований по данной теме.

ПОЛИТИКА. ДИПЛОМАТИЯ

Первым проводившим архивные изыскания в России после 1990 года был польский историк Лукаш Кондзеля, преждевременно скончавшийся и не успевший представить результаты своих архивных исследова-

2 На этот факт обратили внимание в своей статье Н. Козляков и А. П. Павлов, оценив роль цифровой «революции», см.: Вячеслав Н. Козляков, Андрей П. Павлов, „Россия XVI–XVII веков в исследованиях российских историков новейшего времени (2000–2020). Часть I”, *RussianStudiesHu* 3, no. 1 (2021): 137. <https://doi.org/10.38210/RUSTUDH.2021.3.4>

ний. По его инициативе поиском в российских архивах занялась профессор Зофья Зелинская, которая провела обширные исследования в Москве, результатом которых стал ряд важных публикаций, основанных на источниках, ранее неизвестных польским исследователям³. Ее работа под названием «*Studia z dziejów stosunków polsko-rosyjskich w XVIII wieku*» («Исследования по истории польско-российских отношений в XVIII веке») – это публикация, венчающая ее исследование источников в российских архивах. Еще большим вкладом Зофьи Зелинской в изучение польско-российских отношений в XVIII веке стало создание школы историков, занявшихся этой темой. Под ее руководством были написаны многочисленные докторские диссертации, а также научные монографии, в основу которых были положены источники из российских архивов, и главным образом в последние два десятилетия именно ее учениками публиковались работы по этому периоду. Тематика исследований, предпринятых этими историками, определялась главным образом интересами их научного руководителя – политической историей, поэтому в этих публикациях преобладают в основном вопросы влияния России на события в Речи Посполитой.

При обсуждении последних научных изданий по дипломатии и политике в первую очередь, исходя из хронологического принципа, следует указать публикации, относящиеся к первой половине XVIII века. Среди исследований этого периода выделяются работы упомянутой выше Зофьи Зелинской и еще двух историков. Яцек Бурдович-Новицкий за-

3 Стоит перечислить публикации автора, сделанные на основе проведенной в российских архивах работы, хотя они и выходят за хронологические рамки данной статьи: ZOFIA ZIELIŃSKA, „Początek rosyjskiej niełaski Czarторыskich i „stabość” Stanisława Augusta (1764–1766)”, in *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku ofiarowane Profesorowi Jerzemu Michalskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, (eds.) ŁUKASZ KĄDZIELA, WOJCIECH KRIEGSEISEN, ZOFIA ZIELIŃSKA (Warszawa, 1994), 60–72; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec polskich planów aukcji wojska w 1740 roku”, *Ikonotheka* 13 (1998): 241–257; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Carscy ambasadorzy i jurgieltnicy. Co daje historykowi XVIII wieku kwerenda w archiwach rosyjskich?”, *Arcana* 1 (19) (1998): 33–42; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przygotowania do rozbioru? Rosyjska lustracja ziem nad górną Dźwiną z lata 1767 roku”, in *Gospodarka, ludzie, władza. Studia historyczne ofiarowane Juliuszowi Łukasiewiczowi w 75 rocznicę urodzin*, (eds.) ANTONI MAĆZAK, MICHAŁ KOPCZYŃSKI (Warszawa, 1998), 129–135; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Geneza upadku orientacji rosyjskiej u progu Sejmu Czteroletniego w opinii ambasadora Stackelberga”, *Wiek Oświecenia* 15 (1999): 57–93; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Pryncypia rosyjskiej polityki zagranicznej w XVIII-wiecznej Europie (epokoja popiotrowa)”, in *Rzeczpospolita – Europa XVI–XVIII wiek. Próba konfrontacji*, (eds.) MICHAŁ KOPCZYŃSKI, WOJCIECH TYGIELSKI (Warszawa, 1999), 203–218.

4 ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001). Далее в статье будут оговариваться содержащиеся в этой книге тексты.

нялся темой политики Петра I в отношении Речи Посполитой в ранний период правления глав государств, результатом чего стала публикация монографических статей, в которых эти вопросы представлены в период бескоролья и выборов (1696–1697)⁵. При этом его наиболее важной работой является обширная монография под названием «Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706» («Петр I, Август II и Речь Посполитая 1697–1706»)⁶. Основанная на многочисленных архивных материалах (включая источники на русском, немецком, французском и шведском языках), она не только приближает чрезвычайно важный период в истории Речи Посполитой, который до сих пор был плохо изучен, но и развеивает многие функционирующие в историографии мифы. Особого внимания заслуживает замысел, который, как подчеркнул сам автор, состоял в том, чтобы реконструировать российскую концепцию политики в отношении Речи Посполитой, взглянуть на польский вопрос, прежде всего, с царской точки зрения. Более широкое описание внешней политики царизма и ее приоритетов, включая анализ ключевых для России инициатив на международной арене (в том числе и тех, которые не касались Польши), должны сделать ее более понятной, и, как следствие, позволить обозначить место Речи Посполитой в российской политической концепции⁷. Большим преимуществом этой публикации является также обширное цитирование неизвестных или недоступных польским историкам источников из российских архивов.

В свою очередь, Уршуля Косиńska занималась проблемами исследования позднего периода правления на польском престоле Августа

5 JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Początki rosyjskich starań o akces do „Wielkiego Aliansu” (1706)”, *Kwartalnik Historyczny* 113, no. 3 (2006): 19–43; JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Pasywność Rosji w czasie bezkrólewia 1696–1697 a stosunki rosyjsko – austriackie”, *Kwartalnik Historyczny* 114 (2007): 5–35; JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Aktywność Rosji po rozdwojonej elekcji 1697 r. – czerwiec – sierpień 1697 r.”, *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 1 (2008): 5–33; JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Pierwsze negocjacje dyplomatyczne między Piotrem I a Augustem II – zabiegi Christopha Dietricha von Bose u moskiewskiego wielkiego poselstwa o interwencję wojsk rosyjskich w Polsce, (wrzesień – październik 1697)”, *Kwartalnik Historyczny* 116, no. 3 (2009): 23–40; JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Czy Order Orła Białego ustanowiono dla rosyjskich generałów?: o początkach odznaczenia 1698/1701–1705”, *Kwartalnik Historyczny* 117, no. 2 (2010): 5–29. Исключением из этих работ (с точки зрения хронологии) является статья: JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Polityka Piotra I w związku ze sprawą toruńską 1724 r.”, in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, (eds.) URSZULA KOSIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 77–104.

6 JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, *Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706* (Kraków, 2010).

7 BURDOWICZ–NOWICKI, *Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706*, 14.

II. В своих научных статьях она представила влияние России на внутренние события в Речи Посполитой. Благодаря ее публикациям можно проследить процесс постепенного усиления российского доминирования на Висле, механизмы российской дипломатии, предполагаемые шаги и последствия политики Петербурга в отношении Польши в этот период⁸. Помимо перечисленных в последней сноске статей, в названиях которых напрямую речь идет о России, следует перечислить и книжные монографии⁹. Название первой из них, «Sejm 1719–20 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego» («Сейм 1719–20 гг. и вопрос о ратификации Венского договора»), только на первый взгляд не связан с Россией – на самом деле большая ее часть посвящена политике петербургского двора в отношении Польши. То же самое можно сказать и о монографии «Sondaż czy prowokacja? Sprawa Lehmana z 1721 r., czyli o rzekomych planach rozbiorowych Augusta II» («Изучение или провокация? Дело Леманна 1721 года, т.е. о предположительных планах разделов Августа II»). Также в следующей монографии «August II w poszukiwaniu sojusznika. Między aliansem wiedeńskim i hanowerskim (1725–1730)» («Август II в поисках союзника. Между Венским и Ганноверским союзами (1725–1730 гг.)») автор посвятила одну главу отношениям Польши и России в 1725–1730 гг.

8 URZULA KOSIŃSKA, „Rosyjskie plany wywołania antykrólewskiej konfederacji i detronizacji Augusta II w 1719 r.”, *Kwartalnik Historyczny* 106, no. 3 (1999): 53–75; URZULA KOSIŃSKA, „Rosja wobec sejmu jesienno 1720 r.”, *Kwartalnik Historyczny* 111, no.1 (2004): 39–67; URZULA KOSIŃSKA, „Stanowisko Rosji wobec rokowań Augusta II ze Szwecją (1720 r.)”, *Kwartalnik Historyczny* 112, no. 4 (2005): 31–46; URZULA KOSIŃSKA, „Stosunki sasko – polsko – rosyjskie a sprawa Maurycego Saskiego i aliansu dynastycznego z Rosją w świetle relacji saskiego posta w Petersburgu Jeana Le Forta (lata 1726–28)”, in *Válikae Knâstva Litouskae i susedzi: Prava. Vajna. Doplamatyâ*, (eds.) S. F. SOKAL, A. M. ÂNYŠKEVIČ (Minsk, 2012), 349–366; URZULA KOSIŃSKA, „Stosunki Augusta II z Rosją w latach 1730 – początek 1733 w świetle relacji saskiego posta w Moskwie i Petersburgu Jeana Le Forta”, *Kwartalnik Historyczny* 121, no. 3 (2014): 571–592. <https://doi.org/10.12775/KH.2014.121.3.04>; URZULA KOSIŃSKA, „Porwanie Hrehorego Hercyka w 1720 roku. Losy stronników Iwana Mazepy a stosunki polsko – rosyjskie w ostatnich latach wojny północnej”, *Przegląd Historyczny* 106, no. 1 (2015): 70–91; URZULA KOSIŃSKA, „U źródeł zjawiska odwoływania się do potencji ościennych w polskich sporach wewnętrznych: casus roku 1730”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 5–26. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.01>

9 URZULA KOSIŃSKA, *Sejm 1719–20 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego* (Warszawa, 2003); URZULA KOSIŃSKA, *Sondaż czy prowokacja? Sprawa Lehmana z 1721 r., czyli o rzekomych planach rozbiorowych Augusta II* (Warszawa, 2009); URZULA KOSIŃSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika. Między aliansem wiedeńskim i hanowerskim (1725–1730)* (Warszawa, 2012).

На фоне вышеупомянутых публикаций статья Томаша Чесельского о дипломатических контактах между литвинами и Россией в первой половине XVIII века выделяется редко выбираемой исследовательской темой¹⁰.

Обращает на себя внимание, к сожалению, недостаток научных публикаций по политической истории и дипломатии России. Исключение составляют лишь статья Кристины Хойницкой о наследнице российского престола Анне Иоанновне и статьи Цезары Тарахи об испанских дипломатах в России¹¹.

Период правления Августа III в том, что касается России и отношений с ней Речи Посполитой не был предметом серьезных исследований в последние годы. Кроме нескольких работ (например, о бескорольеве 1733–1734 гг.)¹² упоминания заслуживает текст Зофьи Зелиньской, показывающий отношение России к попыткам реформ в первые годы правления Августа III и сотрудничество (или его отсутствие) с Пруссией в этом вопросе¹³. В своей статье о попытках России не допустить проведение реформ в польско-литовском государстве в первые годы правления Августа III она показала не только процесс расширения российского влияния в Речи Посполитой, но и процесс обретения господства и исключительности в этом вопросе путем исключения влияния других соседних держав, в особенности Пруссии. В этот период произошла выработка в России четкой линии – терпеть те действия Пруссии в Поль-

10 TOMASZ CIESIELSKI, „Dwa poselstwa obożnego litewskiego Ignacego Ogińskiego na dwór petersburski. Rola Litwinów w kontaktach dyplomatycznych z Rosją w latach 1711–1763”, *XVIII Amžiaus Studijos*, vol.6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Personalijos. Idėjos. Refleksijos* (2020): 71–105.

11 KRYSZYNA CHOJNICKA, „Dziedziczka Imperium Rosyjskiego Anna Iwanowna 1730–1740”, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, vol. 7 (2014): 201–216; CEZARY TARACHA, „Sekrety hiszpańskiej ambasady w Rosji: matryca szyfrowa księcia de Liria z 1727 roku”, *Studia Rossica Gedanensia* 2 (2015): 358–368; CEZARY TARACHA, PABLO DE LA FUENTE, „O hiszpańskich dyplomatach w Rosji XVIII wieku uwag kilka”, *Studia Rossica Gedanensia* 3 (2016): 431–441.

12 JERZY DYGAŁA, „Gra pozorów, zabiegi dyplomacji carskiej o rosyjską interwencję zbrojną w Rzeczypospolitej w 1733 r.”, in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, (eds.) URSZULA KOSIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 137–160.

13 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec polskich reform w latach 1738–1744”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 9–59; Сокращенная версия на русском языке: ZOFIA ZIELIŃSKA, „Позиция Петербурга в отношении планов реформ государственного устройства Речи Посполитой в 1738–1744 гг.”, в *Россия, Польша, Германия: история и современность европейского единства в идеологии, политике и культуре*, ред. БОРИС В. НОСОВ (Москва, 2009), 148–159.

ше, которые препятствовали реформам и поддерживать слабость страны, остальные же формы деятельности прусской дипломатии на Висле встречать решительным сопротивлением. Состояние исследований этих лет также значительно расширилось благодаря публикациям Томаша Швачиньского, основанным главным образом на русских источниках и касающихся периода, который был очень важен как для Речи Посполитой (т.н. «Острожский кризис»), так и в международном масштабе (время, предшествовавшее началу Семилетней войны)¹⁴.

На фоне этой скромной по своим результатам научной деятельности выделяется обширный перечень публикаций, посвященных правлению последнего короля Речи Посполитой Станислава Августа. Доминирующее влияние России на события в Польше и, прежде всего, его последствия, которые в конечном итоге привели к разделу Речи Посполитой и более чем столетнему порабощению, оказались теми событиями, ход и поиск причин которых часто становятся темой исследований.

Наиболее важные публикации о первых годах правления последнего короля принадлежат Зофье Зелиньской¹⁵. Все ее работы по поль-

14 TOMASZ SZWACIŃSKI, „Protekcja rosyjska udzielana przedstawicielom szlachty litewskiej u progu wojny siedmioletniej: postawienie problemu”, *Kwartalnik Historyczny* 118, no. 1 (2011): 47–83; TOMASZ SZWACIŃSKI, „Rosja a Piotr i Jan Sapiehowie w dobie kryzysu ostrojskiego (1754–1758)”, *Kwartalnik Historyczny* 119, no.1 (2012): 31–65; TOMASZ SZWACIŃSKI, „Rosyjsko – brytyjskie stosunki dyplomatyczne na sasko – polskim gruncie w przededniu pruskiej agresji. Heinrich Iwanowicz Gross a Dawid Murray wicehrabia Stormont (czerwiec – sierpień 1756)”, *Kwartalnik Historyczny* 122, no. 3 (2015): 475–508. <https://doi.org/10.12775/KH.2015.122.3.03>; TOMASZ SZWACIŃSKI, „Starania Czartoryskich o wciągnięcie Rosji w sprawy polskie w 1754 roku: (sprawa rzekomej gwarancji)”, *Kwartalnik Historyczny* 127, no. 3 (2020): 507–540. <https://doi.org/10.12775/KH.2020.127.3.02>

15 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec reform ustrojowych niezrealizowanej konfederacji Czartoryskich z lat 1762–1763”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 60–89; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przegrana walka o głosowanie większością. Stanisław August od października do grudnia 1766 roku”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 90–135; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Zabiegi Rosji o zachowanie liberum veto i o gwarancję w okresie bezkrólestwa 1763–1764 r.”, *Kwartalnik Historyczny* 111, no. 3 (2004): 63–88; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Pogłoski o rozbiórce Polski oraz ich reperkusje w Rzeczypospolitej w okresie bezkrólestwa 1763–1764 r.”, *Przegląd Historyczny* 96, no. 4 (2005): 543–571; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rzeczpospolita między Prusami a Rosją w świetle polsko – pruskiego sporu o cto generalne w 1765 r.”, part I, *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 2 (2008): 5–52, part II, *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 3 (2008): 5–59; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przyjaciele” i wrogowie – Polska między Rosją a Prusami A.D. 1766”, *Arcana* no. 2–3 (2010): 7–20; ZOFIA ZIELIŃSKA, *Polska w okowach „systemu północnego” 1763–1766* (Kraków, 2012); ZOFIA ZIELIŃSKA, „Sprawa dysydencka u progu sejmu 1766 roku”, *Arcana* no. 1–2 (2012): 31–48 (отрывок из книги: ZOFIA ZIELIŃSKA, *Polska w okowach „systemu północnego” (1763–1766)*).

ско-российским отношениям в этот период представляют большую ценность; рамки данной статьи не позволяют рассмотреть каждую из них. Стоит упомянуть наиболее важную публикацию: «Polska w okowach „systemu północnego” 1763–1766» («Польша в оковах „северной системы” 1763–1766»), подводящую итог работы по данной теме. Автор представила в этой монографии влияние России на события в Польше в указанный период, показав процесс усиления российского воздействия и обретения Петербургом полного господства в Польше. Как она сама отмечает во введении, «достижения правления последнего короля во внутренней политике принимались мной во внимание только в той мере, в какой на них отразился след российского доминирования. Можно сказать, что основная задача этой книги – своего рода дополнение к существующим знаниям путем указания на ведущую роль России в представленных событиях»¹⁶. Представление целей российской политики относительно Польши на более широком, международном фоне, с особым упором на позицию Пруссии и ее влияние на события (что удалось осуществить благодаря масштабному поиску источников в немецких архивах) повышает ценность работы. Использование ранее недоступных российских источников позволило в гораздо большей степени, чем ранее, заговорить о решающей роли Петербурга в развитии событий в Польше. Книга, написанная на чрезвычайно высоком уровне, заполнила важный пробел в исследованиях. Стоит привести оценку этой книги, которую дал известный исследователь эпохи короля Станислава Августа Ежи Луковский: «Эта [...] монография с новой перспективой показывает ранние годы правления Станислава Августа. Читателю предлагается работа, в которой, как ни в какой другой, подробно анализируются события и, прежде всего, психология великодержавной политики. Мы видим в деталях, как мыслят, в частности, российские министры, пытаясь контролировать развитие ситуации в Польше [...]. Книга Зофьи Зелиньской – это, прежде всего, исследование российско-польских отношений; в то же время это и анализ повседневных реалий великодержавной политики»¹⁷.

Исследование польско-российских отношений в другой важный для Польши период – времена Барской конфедерации и первого раздела

16 ZIELIŃSKA, *Polska w okowach „systemu północnego” (1763–1766)*, 11.

17 рец. JERZY ŁUKOWSKI, „Z. Zielińska, *Polska w okowach „systemu północnego” 1763–1766*, Kraków 2012”, *Kwartalnik Historyczny* 120, no. 2 (2013): 391–396.

предприняла Дорота Дуквич. В своих статьях она описывает политику России в Речи Посполитой в период конфедерации и указывает на истинные причины первого раздела Польши и решающее участие России¹⁸. Наиболее полно она показывает это в своей монографии «*Rosja wobec sejmu rozbiorowego warszawskiego (1772–1775)*» («Позиция России в отношении варшавского сейма, узаконившего первый раздел Речи Посполитой (1772–1775)»), в которой представила факторы, формирующие политику России в Польше, ее влияние на польскую внутреннюю политику, а также предпосылки и механизмы этой политики¹⁹.

В вышеупомянутой книге автор подчеркнула еще один важный момент, на который уже обращали внимание и другие авторы, занимающиеся этой темой. Оказалось, что Россия не в состоянии, как планировалось ранее в Петербурге, управлять Речью Посполитой без участия короля Станислава Августа. Российский посол Отто Магнус фон Штакельберг, задачей которого было проведение сейма, узаконившего первый раздел, был вынужден сотрудничать с монархом – соглашение, которое (историки именуют его королевско-посольской системой) определяло политическую сцену в Польше в последующие годы. Однако следует подчеркнуть диспропорцию в распределении власти в этой политической схеме – решающим был голос не польского короля, а российского посла, который под угрозой нового раздела или использования русских войск (русский корпус был размещен в Польше), заставлял монарха принимать решения Штакельберга. Поэтому с исследовательской точки зрения было естественно проследить политику России в Речи Посполитой через призму деятельности российского посла. В результате было опубликовано несколько монографических статей, подробно описывающих механизмы российского доминирова-

18 DOROTA DUKWICZ, „*Sekretne wydatki rosyjskiej ambasady w Warszawie w latach 1772–1790*”, in *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych*, (eds.) ANDRZEJ KARPIŃSKI, EDWARD OPALIŃSKI, TOMASZ WIŚLICZ (Warszawa, 2010), 449–465; DOROTA DUKWICZ, „*Czy konfederacja barska była przyczyną pierwszego rozbioru Polski? (Rosja wobec Rzeczypospolitej w latach 1769–1771)*”, in *Konfederacja barska. Jej konteksty i tradycje*, (eds.) ANNA BUCHMANN, ADAM DANIŁCZYK (Warszawa, 2010), 103–116; DOROTA DUKWICZ, „*The Internal Situation in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1769–1771) and the Origins of the First Partition (In the Light of Russian Sources)*”, *Acta Poloniae Historica* 103 (2011): 67–84; DOROTA DUKWICZ, „*Kontakty króla Stanisława Augusta z ambasadorami Katarzyny II w Warszawie w świetle Pamiętników królewskich*”, in *Pamiętniki Stanisława Augusta i ich bohaterowie*, (ed.) A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ (Warszawa, 2015), 265–291.

19 DOROTA DUKWICZ, *Rosja wobec Sejmu Rozbiorowego Warszawskiego (1772–1775)* (Warszawa, 2015).

ния в Речи Посполитой и влияние посла на внутривнутриполитическую сцену Польши²⁰.

Кроме поднятых в вышеупомянутых публикациях вопросов следует выделить еще два, важных для польско-российских отношений после первого раздела, которые привлекали внимание исследователей, – это проблема демаркации и злоупотреблений русских войск. Первый из этих вопросов был чрезвычайно важен, поскольку русские, завладевшие землями, захваченными в результате раздела и действуя с позиции силы, пытались незаконно передвинуть границы за пределы территории, установленной договором, захватывая следующие важные в экономическом плане земли. Такие действия были характерны для всех трех разделивших Польшу государств, но именно Россия, чья доминирующая роль в Польше была признана двумя другими державами, «пользовалась» наибольшей безнаказанностью. В итоге была создана российско-польская комиссия для решения спорных вопросов, связанных с демаркацией, однако в действительности польская сторона была вынуждена уступить диктату России, а поданные в Петербурге польским представителем протесты не имели никакого эффекта²¹.

Злоупотребления в вопросах границы – это один из многих примеров доминирования и применения силы в отношении слабой Речи Посполитой после первого раздела. Населению приходилось терпеть многочисленные нарушения и домогательства русской армии: насилие и грабежи, принудительное обеспечение провизией, несмотря на раз-

20 DOROTA DUKWICZ, „Ambasador Otto Magnus von Stackelberg wobec króla Stanisława Augusta w przededniu sejmu rozbiorowego 1773–1775”, *Wiek Oświecenia* 15 (1999): 95–108; EWA ZIELIŃSKA, „Otto Magnus Stackelberg wobec projektu skonfederowania sejmu 1782 roku. Przyczynek do praktyki polityki rosyjskiej w Rzeczypospolitej przed Sejmem Wielkim”, *Kwartalnik Historyczny* 106, no. 4 (1999): 73–86; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Ambasador Otto Stackelberg w dobie wojny o sukcesję bawarską”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 136–159.

21 Вопрос демаркации был рассмотрен в работах: TADEUSZ SROGOSZ, MACIEJ TRĄBSKI, „Udział oficerów wojska koronnego w wytyczeniu granicy pomiędzy „Ukrainą Polską a Nowo-Rossyą” w latach 1780–1781”, in *Kresy, granice i pogranicza w historii wojskowej*, (eds.) ANDRZEJ OLEJKO, JEREMIASZ SŁIPIEC, PAWEŁ KORZENIOWSKI, KRZYSZTOF MROCKOWSKI (Oświęcim, 2014), 60–73; EWA ZIELIŃSKA, „Sprawa polsko-rosyjskiej komisji granicznej w latach 1778–1780, in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*”, (eds.) URSZULA KOZIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 339–368; EWA ZIELIŃSKA, „Polsko-rosyjskie sądy pograniczne po pierwszym rozbiore – wybrane problemy funkcjonowania”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 59–73. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.03>

рушенную несколькими годами Барской войны экономику²². Конечным результатом этой политики, в условиях полной беспомощности польского государства, стало похищение российскими войсками тысяч людей, подданных Речи Посполитой, населявших юго-восточные воеводства Речи Посполитой, и их переселение на земли, недавно завоеванные Российской империей²³.

Конец 1780-х и 1790-е годы стали переломным периодом как для России, так и для Речи Посполитой. Российская империя вела войну одновременно на нескольких фронтах, а во время так называемого «Очаковского кризиса» ей пришлось столкнуться с угрозой вооруженной интервенции со стороны Пруссии и Англии. Екатерина II вышла победительницей из всех этих неблагоприятных обстоятельств, более того, она привела к окончательному разделу Польши и укрепила положение России как сверхдержавы, оказав значительную военную помощь Австрии и Пруссии в их конфликте с революционной Францией, в то время как их армии терпели поражения на всех фронтах. Польша, в свою очередь, стремилась воспользоваться вовлеченностью в конфликты с Турцией и Швецией России, чтобы сбросить ее господство и провести

22 См.: ZOFIA ZIELIŃSKA, „Spokojne lata pod protektoratem Rosji” 1775–1786”, in *Najwyższa Pani swoich praw...: idee wolności, niepodległości i suwerenności Rzeczypospolitej 1569–1795*, (ed.) ANNA GRZEŃKOWIAK–KRWAWICZ (Warszawa, 2019), 273–307.

23 Проблема превышения Россией своих полномочий в Речи Посполитой, в частности похищение тысяч людей из украинских воеводств юго-востока Речи Посполитой и их переселение на завоеванные Россией территории, еще ждет своего полного изучения. О масштабах явления и важности проблемы говорит тот факт, что она была одним из основных элементов, формирующих антироссийские настроения в обществе, объединяла шляхту независимо от ее политической принадлежности. В последние годы этот вопрос поднимался в: ADAM DANILCZYK, *W kręgu Afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku* (Warszawa, 2010); MACIEJ TRĄBSKI, „Józefa Stempkowskiego przypadek z Moskalami. Relacje dowódcy Dywizji Ukraińskiej i Podolskiej z wojskiem rosyjskim w latach 1776–1784”, in *Historia na źródłach oparta: studia ofiarowane profesorowi Tadeuszowi Srogoszowi w 65. rocznicę urodzin*, (ed.) ANDRZEJ STROYNOWSKI (Częstochowa, 2017), 291–320; TADEUSZ SROGOSZ, „Działania Stanisława Szczęsnego Potockiego na Prawobrzeżnej Ukrainie w latach 1783–1786”, in *Sic erat in votis. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. Rzeczpospolita w czasach nowożytnych*, (eds.) MAŁGORZATA KARKOCHA, PIOTR ROBAK (Łódź, 2017), 351–362; TADEUSZ SROGOSZ, „Postawa władz Rzeczypospolitej wobec działań armii rosyjskiej na prawobrzeżnej Ukrainie (1768–1783)”, in *Między Barokiem a Oświeceniem. Nasze zwycięstwa i nasze klęski* (Olsztyn, 2020), 94–113; EWA ZIELIŃSKA, „Zabójstwo Romualda Strutyńskiego. Problematyka stacjonowania wojsk rosyjskich w Rzeczypospolitej za panowania Stanisława Augusta”, in „Skłócony naród, król niepewny, szlachta dzika”? *Polska stanisławowska w świetle najnowszych badań*, (ed.) PIOTR UGNIIEWSKI (Warszawa, 2020), 259–282.

реформы, которые укрепили бы страну. Сейм, заседавший с 1788 по 1792 год, привел к упразднению навязанного Россией Постоянного совета, значительному увеличению численности армии и принятию конституции, изменившей государственный строй в невиданных до этого в Европе масштабах. В обществе сильно выросли антироссийские настроения. Россия не примирилась с потерей влияния в Речи Посполитой, и после окончания войны с Турцией и разрешения кризиса с Пруссией и Англией начала подготовку к интервенции в Речь Посполитую. Под предлогом помощи недовольным реформами аристократам, которые сформировали конфедерацию в Петербурге, в мае 1792 года сотысячная русская армия вошла в Польшу, чтобы свергнуть новое правительство и восстановить свой протекторат. В конечном счете, огромное превосходство России и отсутствие у Польши союзников привели к победе противников Конституции 3 мая, а Россия воспользовалась слабостью завоеванной страны для очередного раздела. Екатерина II использовала попытку восстания польско-литовского шляхетского общества против этой несправедливости как предлог для окончательной ликвидации Речи Посполитой.

Несмотря на важность темы, которая и по сей день вызывает большие эмоции не только в научном, но и в политическом и журналистском дискурсе, события, представленные в этой части статьи, не были еще широко проанализированы. Немногочисленные работы, опубликованные в этом столетии, носят фрагментарный характер²⁴. Основная фактография этого периода была изучена в предыдущие годы²⁵, но детальный анализ не мог быть проведен без доступа к российским источникам. Поэтому следует подчеркнуть важность публикаций Зофьи Зелиньской, опирающихся в основном на ранее неизвестные архивные материалы Архива внешней политики Российской империи, касающиеся российской политики до начала и в начальный период че-

24 MAŁGORZATA DAWIDZIAK-KŁADOCZNA, „Stereotyp Rosji i Rosjan w oracjach Sejmu Wielkiego”, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filologia Polska. Językoznawstwo*. 7 (2010): 49–58; ZBIGNIEW ANUSIK, „Rzeczpospolita wobec Rosji w ostatniej fazie obrad Sejmu Wielkiego (1791–1792)”, *Przegląd Nauk Historycznych* 16, no. 2 (2017): 71–118. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.02.03>; JOEL J. JANICKI, „Prisons, politics and the gift of freedom: Kosciuszko, Niemcewicz and Paul I”, *Bibliotekarz Podlaski* 18, no. 1 (2017): 163–197.

25 Перечислим основные, наиболее важные: WALERIAN KALINKA, *Sejm Czteroletni* (Warszawa, 1991); WŁADYSŁAW SMOLEŃSKI, *Konfederacja Targowicka* (Kraków, 1903); WŁADYSŁAW SMOLEŃSKI, *Ostatni rok sejmu czteroletniego* (Kraków, 1897); ADAM WOLAŃSKI, *Wojna polsko-rosyjska 1792* (Warszawa, 1996).

тырехлетнего Сейма²⁶. Пробел в состоянии исследований восполняют также публикации Адама Данильчика и Вадзима Анипяркова²⁷, а также издание переписки русских дипломатов в Варшаве, о котором речь пойдет далее в этой статье. Однако следует подчеркнуть, что политика России в отношении Речи Посполитой во время решающего для истории Польши сейма и Тарговицкой конфедерации ждет всестороннего изучения каждого вопроса.

ИЗДАНИЕ ИСТОЧНИКОВ

Работа над изданием источников велась изредка, поскольку проведение поисков в российских архивах требует больших усилий, средств и времени, кроме того зачастую возникают трудности с получением разрешения на публикацию архивных материалов.

Среди наиболее важных изданий следует указать публикацию переписки Станислава Августа с Екатериной II и ее министрами, подготовленную Зофьей Зелиньской²⁸. Эта публикация заслуживает особого внимания по нескольким причинам. В одной книге собрана переписка между самыми влиятельными людьми, касающаяся всего периода правления

26 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Dwa niezrealizowane projekty polityczne Katarzyny II z początku 1789 r.”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 160–169; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Ostatnie miesiące ambasady Ottona Stackelberga w świetle jego raportów (styczeń 1789 – czerwiec 1790)”, in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 170–247. Во второй из представленных статей автор проанализировала позицию России и ее представителя по отношению к переломным событиям первых лет Четырехлетнего сейма, в результате которых Польское государство временно избавилось от российского господства и провело необходимые реформы для укрепления государства.

27 A. DANIŁCZYK, „Jeśli król przystąpi do konfederacji...« Rosja wobec Stanisława Augusta w 1792 r. (kwiecień–sierpień 1792 r.)”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 99–115. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.05>; VADZIM ANIPIARKOU, „Konfederacja targowicka w 1792 r., w świetle korespondencji służbowej rosyjskiego generała Michała Kreczetnikowa”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo – Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 75–97. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.04>

28 *Correspondance de Stanislas-Auguste avec Catherine II et ses plus proches collaborateurs (1764–1796)*, éd., introd. et comment. ZOFIA ZIELIŃSKA; trad. de l'introd. et des comment. KRYSZYNA ZALESKA (Kraków, 2015). Другие ее статьи также связаны с этой книгой: ZOFIA ZIELIŃSKA, „Korespondencja Stanisława Augusta z Katarzyną II: problemy edytorskie”, *Wiek Oświecenia* 27 (2011): 11–25; ZOFIA ZIELIŃSKA, „Polskie tłumaczenia korespondencji Stanisława Augusta z Katarzyną II i Nikitą Paninem z lat 1769–1772”, *Zapiski Historyczne: kwartalnik poświęcony historii Pomorza* 80, no. 3 (2015): 193–205. <https://doi.org/10.15762/ZH.2015.40>

последнего короля Польши – периода наибольшего российского доминирования в Речи Посполитой. Еще одним преимуществом данной работы является то, что она опубликована на французском языке – это касается не только оригинального написания источников, но и введения и сносок. Намерением автора было сделать книгу и ее источники доступными для историков из других стран – французский язык, как основной язык дипломатии XVIII века, должен быть знаком исследователям этого периода. Переписка сопровождается обширными комментариями, которые призваны ознакомить читателей, не ориентирующихся в истории Польши и польско-российских отношениях того периода, с обстоятельствами, подоплекой, причинами и последствиями событий и темой отдельных писем. Кроме того, все зачастую обширные комментарии к письмам, собранные вместе, представляют собой своего рода синтез, всеобъемлющую картину польско-российских отношений во второй половине XVIII века.

В дополнение к рассмотренному выше изданию следует упомянуть «Instrukcje i reskrypty ambasadorów rosyjskich w Rzeczypospolitej w latach 1772–1794» («Инструкции и рескрипты русских послов в Речи Посполитой в 1772–1794 годах»), опубликованные группой исследователей под руководством Адама Данильчика²⁹. Данная публикация в определенной степени уникальна: она содержит не только ранее публиковавшиеся документы (в основном в Сборниках Императорского Русского Исторического Общества), но, прежде всего, дипломатические источники из Архива внешней политики Российской империи, ранее неизвестные историкам³⁰. Стоит подчеркнуть, что издание адресовано не только польским историкам – введение, объясняющее принципы издания, было написано на польском и русском языках, чтобы историки из России также могли использовать эти источники в своей научной работе.

Заслуживает внимания начало издания дипломатической переписки Станислава Августа с представителем Речи Посполитой в Петербурге Августином Деболи³¹. Протекторат России над Польшей проявлялся,

29 *Instrukcje i reskrypty ambasadorów rosyjskich w Rzeczypospolitej w latach 1772–1794*, (eds.) ADAM DANILCZYK, JACEK KORDEŁ, VADZIM ANIPIARKOU, SŁAWOMIR ŁUCZAK (Warszawa, 2019).

30 Издание дополнено рукописными материалами, хранящимися в Архиве внешней политики Российской империи и Польской библиотеке в Париже. Последняя – это часть архива русского посольства в Польше, захваченного повстанцами во время восстания Костюшко в 1794 году.

31 *Korespondencja dyplomatyczna Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1780*, (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2012); *Korespondencja dyplomatyczna*

в частности, в ограничении Петербургом польской внешней политики – Речь Посполитая была большим государством, но у нее не было аккредитованных послов, только «представители короля», которые передавали в королевскую канцелярию информацию о текущих событиях в той или иной стране (например, в Лондоне такую роль выполнял Францишек Букаты, а в Вене – Шимон Кортичелли). И хотя Августин Деболи не занимал высокого поста *chargé d'affaire* (поверенного в делах), королевская переписка с ним чрезвычайно важна по нескольким причинам. Дипломатический пост в Петербурге был отчасти исключительным уже в силу своего формального статуса, но большую ценность представлял доступ к информации от российского двора, где принимались решения о судьбе Польши. Кроме того, Станислав Август доверял ему и подробно информировал о важнейших событиях политической жизни, что делает эту переписку одним из важнейших источников по политической истории Речи Посполитой того периода. Переписка с Деболи была важна для короля еще по одной причине – монарх, контролируемый российским послом О. Штакельбергом, который следил за тем, чтобы все польско-русские дела решались им самим, мог доносить свою позицию по важным вопросам напрямую русским и без участия Штакельберга – этому должны были служить «*lettre ostensible*», официальные письма, содержание которых, в отличие от секретных, зашифрованных писем, польский дипломат мог представить русским министрам.

Историю сохранения российского влияния в Польше после первого раздела и укрепления позиций русского посла на Висле приближает, в свою очередь, издание записи бесед короля Станислава Августа с русским дипломатом³². Сами записи этих встреч часто были сокращенными, состояли всего из нескольких предложений, содержание которых относится к внутренним делам и мало что говорит обычному читателю. В связи с чем особо следует подчеркнуть наличие обширнейших редакторских комментариев (часто основанных не только на литературе

Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1781, (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2015); *Korespondencja dyplomatyczna Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1782*, (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2017).

32 *Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1773–1775)*, (eds.) EWA ZIELIŃSKA, DOROTA DUKWICZ (Warszawa, 2017); *Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1776)*, (eds.) EWA ZIELIŃSKA (Warszawa, 2020). Статья также связана с этой темой: EWA ZIELIŃSKA, „Entretiens Stanisława Augusta z ambasadorem rosyjskim Ottonem Magnusem von Stackelbergiem i „Mémoires” ostatniego króla Rzeczypospolitej”, *Studia Źródłoznawcze. Commentationes* 56 (2018): 91–103. <https://doi.org/10.12775/SZ.2018.03>

предмета, но и на ранее неизвестных архивных материалах, в том числе из российских архивов). Благодаря им мы получаем не только объяснение к опубликованным источникам, но и картину политики России в Речи Посполитой в ключевые для страны моменты, первого раздела и реформ государственного устройства 1776 года.

Среди прочих, меньших по объему (но тоже важных) источниковых изданий, следует упомянуть переписку между Франчишеком Ксаверием Браницким, великим коронным гетманом, и Григорием Потемкиным, бывшим фаворитом Екатерины II и на тот момент одним из влиятельнейших людей в России³³. Эта публикация важна для политической истории Речи Посполитой, предшествовавшей Четырехлетнему сейму, поскольку антикоролевская оппозиция рассчитывала (и часто ее получала) на поддержку России в борьбе с монархом, а Браницкий, благодаря своим контактам с Потемкиным, обеспечил себе доступ к петербургскому двору в обход российского посла в Польше. Представляет интерес также редакция акта об отречении Станислава Августа, показывающая обстоятельства и влияние русских на его окончательную форму³⁴.

ВОЕННОЕ ДЕЛО

На удивление мало публикаций посвящено польско-российским вооруженным конфликтам, что удивительно, учитывая, что Северная война, Барская конфедерация, война 1792 года или восстание Костюшко существенно повлияли на судьбу Речи Посполитой.

Изучением военных реформ Петра I, модернизации русской армии и войн со Швецией во время его правления занялся Павел Крокош, представив результаты своего анализа в многочисленных статьях³⁵.

33 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Listy Ksawerego Branickiego do Grigorija Potiomkina (1788–1789)”, in *Świat pogranicza*, (eds.) MIROSŁAW NAGIELSKI, ANDRZEJ RACHUBA, SŁAWOMIR GÓRZYŃSKI (Warszawa, 2003), 283–306.

34 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Geneza i treść aktu abdykacji Stanisława Augusta”, *Studia Źródłoznawcze* 51, (2013), 43–67.

35 PAWEŁ KROKOSZ, „Iwan Mazepa i Piotr I: wojna na uniwersaty: (październik – grudzień 1708 r.)”, *Nowa Ukraina: zeszyty historyczno-politologiczne*, no. 1–2 (2009): 7–29; PAWEŁ KROKOSZ, *Rosyjskie siły zbrojne za panowania Piotra I* (Kraków, 2010); PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie ustawodawstwo wojskowe doby panowania Piotra I”, in *Organizacja armii w nowożytnej Europie: struktura-urzędy-prawo-finanse*, (ed.) KAROL ŁOPATECKI (Zabrze, 2011), 397–444; PAWEŁ KROKOSZ, „Mała wojna: działania wojsk rosyjskich w Inflantach, Estonii oraz Ingermanlandii w latach 1700–1704” in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, t. III: Inflanty Polskie*, (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI

(Białystok, 2012), 139–226; PAWEŁ KROKOSZ, „Morze Czarne w strategicznych planach Piotra I”, in *Regiones Eixinum Spectantes. Stosunki kulturowe, etniczne i religijne na przestrzeni dziejów*, red. ŁUKASZ GŁĘDEK, TOMASZ KRZYŻOWSKI, MICHAŁ MICHAŁSKI (Kraków, 2012), 289–305; PAWEŁ KROKOSZ, „Rost mości Rosji w centralnej i wschodniej Europie na styku XVII i XVIII wieków”, w *Rosja i Polska: pamięć imperii /imperiu pamięci*, red. D. L. SPIWAK (Saint-Petersburg, 2013), 108–137 (elektronna wersja); PAWEŁ KROKOSZ, „Bałtycka polityka Rosji Piotra I”, in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI, vol. VI, (Białystok, 2013), 279–314; PAWEŁ KROKOSZ, „Zdobycie bez przelania krwi kwietnia 9, 1783 roku”. Imperialna polityka Rosji wobec Chanatu Krymskiego w XVI–XVIII w.”, w *Krym від античності до сьогодні: Історичні студії*, red. В. СМОЛІЙ, (Київ, 2014), 302–322; PAWEŁ KROKOSZ, „Aspekt religijny w rosyjskich siłach zbrojnych za panowania Piotra I”, w *Україна в Центрально-Східній Європі*, red. В. СМОЛІЙ, вип. 15, (Київ, 2015), с. 210–236; PAWEŁ KROKOSZ, „Dividimus muros et maenia pandimus urbis. Opanowanie Dorpatu i Narwy przez wojska rosyjskie w 1704 r.”, in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej*, (ed.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. I (Oświęcim, 2016), 189–222; PAWEŁ KROKOSZ, „Sunt mihi quae valeant in talea pondera”. Opanowanie wschodnich nadbałtyckich prowincji szwedzkich przez armię rosyjską w 1710 r.”, in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, vol. VII, (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI (Białystok, 2017), 217–274; PAWEŁ KROKOSZ, „Przestępstwo fałszowanie monet w świetle artykułów wojskowych Piotra I”, *Forum Numizmatyczne. Studia i Materiały*, no. 2 (ed.) KRZYSZTOF FIŁIPOW (Białystok, 2018), 206–216; KAROL ŁOPATECKI, PAWEŁ KROKOSZ, „Военные обозы в Российской империи, Австрии и Французском королевстве в середине XVIII в. в свете трактата Антония Леопольда Эльсница”, w *Rosja i Francja. Kulturowy dialog w panoramie wieków. Materiały X Międzynarodowego petrowskiego kongressu. Saint-Petersburg, 9–10 июня 2017 года*, red. Д. Ю. ГУЗЕВИЧ, А. В. КОБАК, М. В. ПЕТРОВА (Saint-Petersburg, 2018), 466–481; PAWEŁ KROKOSZ, „Twierdza Pietropawłowska w Sankt Petersburgu – miejsce militarne, miejsce sacrum”, in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej*, (eds.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. II (Częstochowa, 2018), 107–147; PAWEŁ KROKOSZ, „Od sprzedawcy pierożków do generalissimusa: zawrotna kariera Aleksandra Mienszykowa”, *Perspektywy Kultury: pismo Instytutu Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie*, no. 1 (2019): 139–166. <https://doi.org/10.35765/pk.2019.2401.010>; PAWEŁ KROKOSZ, „Koniec wojny – początek imperium: rosyjsko-szwedzki traktat pokojowy 1721 r.”, in *Najjaśniejsza Rzeczypospolita: studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, (ed.) MAŁGORZATA DURBAS (Częstochowa, 2019), 509–526; PAWEŁ KROKOSZ, „Armia Piotra I gwarantem mocarstwowej pozycji Rosji w Europie”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 55, no. 1 (2020): 9–49. <https://doi.org/10.12775/SDR.2020.1.01>; PAWEŁ KROKOSZ, „Gdzie przyjął wroga – w twierdzy czy w polu? Taktyka armii rosyjskiej w latach 1707–1709”, in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej*, (ed.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. III (Częstochowa, 2020), 49–86; PAWEŁ KROKOSZ, „Mazepa, Skoropadski, Połubotok. Proces likwidacji autonomii ukraińskiej za panowania Piotra I”, *Textus et Studia* 4 (2020): 27–55. <https://doi.org/10.12775/SDR.2020.1.01>; PAWEŁ KROKOSZ, KAROL ŁOPATECKI, „Okoliczności uchwalenia rosyjskich Artykułów wojskowych z krótkimi komentarzami”, in *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, (eds.) ADAM LITYŃSKI, ANDRZEJ MATAN, MARIAN MIKOŁAJCZYK, GRZEGORZ NANCKA, DARIUSZ NAWROT (Katowice, 2020), 367–398; PAWEŁ KROKOSZ, KAROL ŁOPATECKI, *Adam Weyde a procesy modernizacyjne armii rosyjskiej na przełomie XVII i XVIII wieku* (Białystok, 2021).

Кроме этого автора можно упомянуть лишь единичные публикации, относящиеся к первой половине обсуждаемого столетия³⁶.

Еще более скромным представляется состояние исследований по этому вопросу для второй половины XVIII века. К ним относятся публикации Адама Данильчика о военных особенностях российской политики в Речи Посполитой во время Барской конфедерации и о Каменце Подольском (единственной польской крепости, игравшей стратегическую роль) в российских военных планах во второй половине XVIII века³⁷, а также книгу Гжегожа Шимборского о военных операциях в Речи Посполитой во время русской интервенции 1764 года³⁸ и публикацию Т. Чесельского о зарождении Черноморского флота³⁹. В последние годы также была опубликована серия статей о Русско-турецкой войне 1787–1792 гг. Автор этих публикаций, Малгожата Каркоха, использует для описания столь важных событий в основном скудные материалы из двух периодических изданий, выходивших в Варшаве в то время, «Gazeta Warszawska» («Газета Варшавская») и «Pamiętnik Historyczno-Polityczny» («Памятник Исторично-Политичны»). В своей работе она не принимает во внимание не только архивные источники, но даже многочисленную русскоязычную и англоязычную литературу по данной теме, в связи с чем ее тексты не представляют собой научной ценности⁴⁰. Периоду заката Речи Посполитой и проблеме сокращения

36 TOMASZ CIESIELSKI, „Bitwa pod Kowalewem (5 X 1716) – geneza, przebieg, konsekwencje”, *Zapiski Historyczne* 84, no. 3 (2019): 32–56; JERZY DYGDAŁA, „Siła złudzeń – informacje o szwedzkich “zwycięstwach” w Rosji i o bitwie połtawskiej dochodzące do obozu króla Stanisława (sierpień 1708 – wrzesień 1709 roku)”, *Wiekі Stare i Nowe* 14 (2019): 119–142. <https://doi.org/10.31261/WSN.2019.19.09>; A. KRÓLCZYK, „Wojska rosyjskie w Wielkopolsce podczas wojny siedmioletniej (na podstawie materiałów Biblioteki Kórnickiej)”, in *Mistrzowi – uczniowie: Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Arturowi Kijasowi z okazji 80. urodzin*, (ed.) BARTŁOMIEJ GARCZYK (Poznań, 2020), 57–75.

37 ADAM DANILCZYK, „Wojskowe aspekty rosyjskiej polityki w Rzeczypospolitej w okresie konfederacji barskiej (1768–1772)”, in *Konfederacja barska 1768–1772*, (ed.) ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2018), 125–137; ADAM DANILCZYK, „Kamieniec Podolski w rosyjskich planach wojennych w drugiej połowie XVIII wieku” [в печати].

38 GRZEGORZ SZYMBORSKI, *Działania zbrojne w Rzeczypospolitej podczas interwencji rosyjskiej 1764 roku* (Zabrze – Tarnowskie Góry, 2020). Критическая рецензия А. Данильчика представлена в научном журнале *Кварталник Историчны*.

39 TOMASZ CIESIELSKI, „Flotyllę dońska, dnipropropietrowska i azowska: początki rosyjskiej floty czarnomorskiej”, in *Z dziejów wojen morskich (studia i szkice)*, (eds.) ANDRZEJ AKSMITOWSKI, MACIEJ FRANZ (Oświęcim, 2015).

40 MAŁGORZATA KARKOCHA, „Wojna rosyjsko-turecka (kampania 1789 roku) w świetle doniesień Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego”, *Przegląd Nauk Historycznych*

польской армии и призывает ее солдат в ряды русской армии, в свою очередь, посвящена публикация Томаша Чесельского⁴¹.

С темой военных и вооруженных конфликтов связана тема военнопленных и ссылки в Сибирь. Эта тема, уже имевшая многочисленные исследования по XIX веку, была своего рода *terra incognita* для века XVIII. Особенно заметно отсутствие данных на эту тему до периода Барской конфедерации (1768–1772), когда впервые большое количество пленников конфедератов было выслано в Сибирь. Были предприняты попытки его изучения⁴², но без источников из российских архивов исследовательские тезисы строятся в основном на предположениях. Этот пробел восполняет публикация «Барские конфедераты в Западной Сибири: биографический словарь»⁴³. Это исключительное издание, поскольку биографические статьи написаны на основании по большей части ранее неизвестных русских источников – своеобразной «анкетки», проведенной русскими среди военнопленных. В результате мы имеем важную информацию не только о личных данных, таких как имя, фамилия, место рождения и проживания (и даже рост и внешность), но и о

16, no. 2 (2017): 43–70. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.02.02>; MAŁGORZATA KARKOCHA, „Wojna rosyjsko-turecka na łamach Pamiętnika Historyczno-Politycznego” (1787–1788)”, in *Sic erat in votis: studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin: Europa i świat w czasach nowożytnych*, (eds.) MAŁGORZATA KARKOCHA, PIOTR ROBAK (Łódź, 2017), 311–342; MAŁGORZATA KARKOCHA, „Początek wojny rosyjsko-tureckiej w świetle doniesień Gazety Warszawskiej księdza Łuski (1787–1788)”, in *Ab Occidente referunt...: “Zachód” doby nowożytnej w badaniach historyków polskich*, (eds.) MARIUSZ MARKIEWICZ, KATARZYNA KURAS, RAFAŁ NIEDZIELA (Kraków, 2018), 87–109; MAŁGORZATA KARKOCHA, “Gazeta Warszawska o wielkiej wojnie wschodniej (kampania 1789 roku)”, *Przegląd Nauk Historycznych* 17, no. 2 (2018): 155–178. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.02.06>; MAŁGORZATA KARKOCHA, „Ostatnia faza wojny rosyjsko-tureckiej (1790–1792) na łamach Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego”, in *Najjaśniejsza Rzeczypospolita: studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, (ed.) MAŁGORZATA DURBAS (Częstochowa, 2019), 767–782; MAŁGORZATA KARKOCHA, „Działania na morzach w czasie wielkiej wojny wschodniej (1787–1792) w świetle relacji Gazety Warszawskiej” i Pamiętnika Historyczno-Politycznego”, in *Oblicza wojny. T. 1, Armia kontra natura*, (eds.) WITOLD JARNO, JAROSŁAW KITA (Łódź, 2020), 91–105. <https://doi.org/10.18778/8220-055-3.07>

41 T. CIESIELSKI, „Polskie oddziały wojskowe w służbie rosyjskiej w latach 1793–1794. Przyczynki źródłowe”, *Biblioteka Epoki Nowożytnej*, no. 2 (2016): 521–538.

42 Статьи входят в число немногих работ, опубликованных за последние годы: WŁADYSŁAW JEWSEWICKI, „Zestanie konfederatów barskich na Syberię i do Kraju Orenburskiego”, *Niepodległość i Pamięć* 11 (1998): 7–28; JOANNA GETKA, „Polscy XVIII-wieczni zesańcy syberyjscy: strategie (prze)życia na zestaniu”, *Acta Neophilologica* 16 (2014): s. 165–178.

43 *Барские конфедераты в Западной Сибири: биографический словарь*, ред. Анна Крих, Светлана Мулина, Адам Данильчик (Санкт-Петербург, 2020).

социальном происхождении, воинских частях, в которых они служили, сражениях, в которых участвовали. Это чрезвычайно важная, ранее неизвестная информация для исследователей политической, военной и генеалогической истории.

В конце приведем также научные публикации, связанные с конкретными военными областями, в которых дается более широкий анализ и которые в хронологическом плане охватывают более длительный период, например, статьи о фортификации или военной судебной системе⁴⁴.

РЕЛИГИОЗНЫЕ ВОПРОСЫ

К важным темам, касающимся самой России и польско-российских отношений в XVIII веке, относятся религиозные вопросы. Борьба за «власть над душами» происходила как между Православной и Католической церквями, так и в политической сфере. Значительная часть подданных Речи Посполитой были православными и униатами, поэтому неудивительно, что Россия очень часто использовала религиозные вопросы в своей политике. Православное духовенство неоднократно использовалось для подстрекательства и разжигания беспорядков среди православных жителей юго-восточной территории Речи Посполитой.

Инструментальный подход также существовал в деле диссидентов, его не только сделали одним из главных орудий в этой борьбе, но и использовали в пропагандистских целях, распространяя в Европе образ (при посредничестве оплачиваемого философа и писателя Вольтера) царицы Екатерины II как правительницы эпохи Просвещения, желающей внедрить прогрессивные идеи в нетерпимой Речи Посполитой. После первого раздела Польши религиозная ситуация стала еще более сложной, поскольку единственная православная епархия в Польше – Могилевская – вошла в состав России. Петербургский двор начал предпринимать усилия по созданию нового православного епископства.

44 WITALIJ BOHATYREWICZ, MACIEJ TRĄBSKI, „Od Noteburga do Szlisselburga: znaczenie militarne i polityczne twierdzy w XVIII w.”, in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy: studia z dziejów nowożytnej sztuki wojkowej*, (ed.) MACIEJ TRĄBSKI (Częstochowa, 2016), 176–188; LESZEK MADEJ, „Służby audytorskie lądowych sił zbrojnych w systemie rosyjskiego sądownictwa wojskowego w XVIII i pierwszej połowie XIX w.”, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 70, no. 2 (2018): 25–108. <https://doi.org/10.14746/cph.2018.2.2>

В 1784 году был составлен проект, согласно которому православные церкви должны были подчиняться случкому архимандриту Виктору Садковскому, который, однако, прибыв в Варшаву, отказался присягнуть на верность польскому королю⁴⁵.

ИСКУССТВО – ЛИТЕРАТУРА – КУЛЬТУРА

Поездка Петра I в Западную Европу и его увлечение западноевропейской культурой привели к многочисленным реформам, которые подняли Россию на более высокий цивилизационный уровень. Амбиции «царя-реформатора» в области культуры и искусства были продолжены последующими правителями. Академия наук, учрежденная Петром I, обучала отечественных архитекторов, писателей, художников и скульпторов, а направления обучения определялись последними достижениями и опытом эпохи Просвещения в данной области. В 1755 году был основан Московский университет, а годом позже – Академия художеств, где преподавали, в частности, живописцы и портретисты Луи-Жозеф Ле-Лоррен, Луи Жан-Франсуа Лагрене и пейзажист Жан Батист Ле Принс. Екатерина II стала любимой правительницей в глазах и трудах Вольтера, а другой известный писатель и философ эпохи Просвещения Дени Дидро получил от нее приглашение в Петербург. Растущая как политическая мощь Российской империи, так и сопутствующая ей эконо-

45 О религиозных проблемах России см.: KRZYŻYNA SNOJNISKA, *Cerkiew i car: prawosławie rosyjskie w reformach Piotra Wielkiego* (Kraków, 2011); MAREK INGLOT, „Papieskie misje dyplomatyczne w Rosji pod koniec XVIII i na początku XIX wieku”, *Kościół w Polsce: dzieje i kultura* 15 (2016): 55–70; ADAM DROZDEK, „Catherine II: the head of the Orthodox Church”, *Wrocławskie Studia Wschodnie* 20 (2016): 13–39; Marzanna Kuczyńska, „Kaptan uczony i światły w programie reform Piotra I”, *Poznańskie Studia Slawistyczne*, no. 15 (2018): 149–171; KRYSZTIAN PROPOLA, „Recepcja reformy cerkiewnej Piotra Wielkiego przez środowiska starowiecze w XVIII w.”, *Prace Historyczno-Archivalne* 31 (2019): 73–84. В своих статьях они исследовали проблемы польско-российских отношений: LESZEK ĆWIKŁA, „Ingerencja cara rosyjskiego Piotra I (1682–1725) w sprawy wyznaniowe Rzeczypospolitej”, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 6 (2003): 73–89; BOGUMIŁ SZADY, „Rozwój struktur parafialnych i dekanalnych metropolii mohylewskiej (1783–1918)”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 2 (2019), s. 5–42. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.2.01>; SABINA PAVONE, „Jezuici w Rosji po kasacie zakonu w 1773 roku”, *Studia Paedagogica Ignatiana: rocznik Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie* 22, no. 4 (2019): 95–107. <https://doi.org/10.12775/SPI.2019.4.004>; VIKTORIA BILYK, „Polityka religijna cesarza Pawła I i Aleksandra I w sprawie Kościoła grecko-unickiego w południowo-zachodnim terytorium Imperium Rosyjskiego”, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie*, no. 28 (2021): 383–397. <https://doi.org/10.18276/skk.2021.28-20>

мическая привели к чрезвычайно динамичному развитию государства. Появились новые, крупные аристократические семьи, представители которых старались подражать петербургскому двору, что было доказательством не только хорошего вкуса и образования, но, прежде всего, социального и материального статуса. Для строительства резиденций с Запада привозили знаменитых архитекторов, при дворах содержались музыканты, оплачивались театральные труппы, приглашались художники, а портреты и другие картины заказывались у известных европейских живописцев. Эта динамика и смешение русской, французской, итальянской, английской и других культур, естественно, вызывают сейчас также интерес у историков литературы, искусства или музыки. Так, работы по вышеупомянутым вопросам были написаны и в этой области исследований, где особое внимание следует уделить публикациям Анны Варды и Иоланты Казимерчык-Кунцер⁴⁶.

46 ANNA WARDA, *Z obserwacji nad dedykacjami mecenasowskimi w osiemnastowiecznej Rosji* (Łódź, 2000); ANNA WARDA, *Ze studiów nad świadomością teoretycznoliteracką w osiemnastowiecznej Rosji: (na podstawie przedmów, wstępów, dedykacji)* (Łódź, 2003); URSZULA WÓJCICKA, *Literatura rosyjska XVIII wieku z elementami historii i kultury Rosji* (Bydgoszcz, 2008); NELLY STAFFA, „Edukacja i szkolnictwo w Rosji w drugiej połowie XVIII wieku: (edukacyjna polityka Katarzyny II)”, *Filoteknos: literatura dziecięca, mediacja kulturowa, antropologia dzieciństwa* 2 (2011): 160–171; ANNA WARDA, „Cykl Felicyjski” w poezji rosyjskiej końca XVIII – początku XIX wieku (Łódź, 2013); ELIZA MAŁEK, „Polsko-rosyjskie kontakty kulturowe w XV-XVIII wieku”, in *Wśród krajów północy: kultura Pierwszej Rzeczypospolitej wobec narodów germańskich, słowiańskich i naddunajskich: mapa spotkań, przestrzeń dialogu*, (ed.) MIROSŁAWA HANUSIEWICZ-LAVALLEE (Warszawa, 2015), 435–477. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323521358.pp.478-553>; MAGDALENA DĄBROWSKA, „O przedmowach i przypisach w czasopismach jako źródłach do studiów nad rosyjsko-zachodnioeuropejskimi związkami literackimi, kulturalnymi i naukowymi (przełom XVIII i XIX wieku)”, in *Książka, biblioteka, informacja: między podziami a wspólnotą*, vol. 4, red. JOLANTA DZIENIAKOWSKA, MONIKA OLCZA-KARDAS (Kielce, 2015), 197–211; MAGDALENA DĄBROWSKA, „Ze studiów nad recepcją kultury zachodnioeuropejskiej w Rosji doby oświecenia: (wokół czasopisma “Sobranie Lučših Sočinenij”, 1762 rok)”, *Roczniki Kulturoznawcze* 7, no 4 (2016): 97–110. <https://doi.org/10.18290/rkult.2016.7.4-6>; МИКОЛАЈ МАЗУЎ, „Трансформация культурных ценностей в России. Зарисовка проблематики”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, no. 16 (2016): 35–49. <https://doi.org/10.24917/20811853.16.3>; TERESA OBOLEVITCH, „Car i filozof: G. W. Leibniz w Rosji XVII–XVIII wieku”, *Przegląd Filozoficzny* 25, no. 4 (2016): 329–342; JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, „Z rozważań o rosyjsko-francuskim dialogu kulturowym XVIII wieku”, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Rossica* 10 (2017): 21–37. <https://doi.org/10.18778/1427-9681.10.03>; JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, „Sekretne zapiski Charlesa Massona o Rosji Katarzyny II”, *Slavia Orientalis* 66, no. 2 (2017), 265–280; JAROSŁAW KURKOWSKI, „Dzieje Rosji w piśmiennictwie stanisławowskim po pierwszym rozbiórce”, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 62, no. 4 (2017): 7–44; PAWEŁ KROKOSZ, „The power of the Russian Empire – the military aspect in the work of selected Russian painters from the 18th until the early 20th century”, *Studia z Dziejów Rosji i*

ЭЛЕКТРОННЫЕ ПУБЛИКАЦИИ

Технологический прогресс и связанный с ним повсеместный доступ к интернет-ресурсам позволили использовать возможности распространения информации в электронном формате среди широкой аудитории. Этот процесс все еще продолжается, но правовые нормы, касающиеся авторских прав, отсутствие цифровых платформ, гарантирующих долгосрочный доступ к ресурсам, а также тот факт, что некоторые историки привыкли к традиционной бумажной версии, лишь недавно сделали его развитие более динамичным. Поэтому тем более стоит выделить один из немногих проектов, представленных исключительно в онлайн формате – «Польский Петербург». Это онлайн-энциклопедия научно-популярного характера, цель которой в том, чтобы рассказать о судьбах поляков, связанных с городом на Неве, их роли в его общественной, культурной, экономической и научной жизни. Его издателями являются Польский международный культурный центр и российский Международный благотворительный фонд им. Д.С. Лихачева. Ценность проекта особенно велика еще и потому, что он был адаптирован как для польской, так и для российской аудитории – тексты не идентичны, подготовлены отдельно на двух языках⁴⁷.

ОСТАЛЬНЫЕ ТЕМЫ

Перечисленные в статье подразделы выделяют лишь основные течения исследований в польской историографии – поскольку существует ряд публикаций, которые не могут быть включены в вышеуказанные рубрики, и их слишком мало, чтобы «заслужить» быть выделенными в отдельную категорию в данной статье. Это касается работ общего характера, охватывающих более широкий хронологический или тема-

Europy Środkowo-Wschodniej (2018): 5–45; KRZYSZTOF ROTTERMUND, „Wpływy polskie na kulturę muzyczną Rosji przełomu XVII–XVIII wieku ze szczególnym uwzględnieniem działalności Mikołaja Dyleckiego oraz migracji muzyków”, in *Ochrona artefaktów dziedzictwa kulturowego*, (eds.) SAMANTA KOWALSKA, ANDRZEJ SZYMAŃSKI (Poznań–Kalisz, 2019), 35–47; JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, *Jedźmy do Rosji: o kulturze rosyjskiej we francuskiej literaturze podróżniczej XVIII i pierwszej połowy XIX wieku* (Toruń, 2018); ANNA WARDA, *Z teorii i praktyki zapożyczeń literackich w Rosji w XVIII wieku* (Łódź, 2020); ANNA WARDA, „Wizerunek Katarzyny II w świetle osiemnastowiecznych dedykacji”, *Studia Słowiaoznawcze* 1, (2000): 79–93.

47 www.polskipetersburg.pl; www.polskipetersburg.ru (Сайт на день: 15 X 2021)

тический период⁴⁸, и исследовательских проблем, касающиеся таких вопросов, как мASONСТВО⁴⁹, популярное при дворах по всей Европе, а также в России; экономика⁵⁰, семейные и социальные вопросы и прочие темы⁵¹.

-
- 48 ARTUR KIJAS, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku: słownik biograficzny* (Poznań, 2000); KATARZYNA WŁASCHOWSKA, *Narodziny imperium: rozwój terytorialny państwa carów w ujęciu historyków rosyjskich XVIII i XIX wieku* (Warszawa, 2001); JULIA RUDAKOWA, „Ziemiaństwo polskie Prawobrzeżnej Ukrainy i Galicji w polityce władz zaborczych Austrii i Rosji w końcu w. XVIII – na początku w. XIX”, in *Studia z dziejów ziemian 1795–1944*, (ed.) ALBIN KOPRUKOWNIK (Lublin, 2005), 289–307; ALEKSANDRA J. LEINWAND, „Rosja w propagandzie polskich powstań narodowych 1768–1864: wybrane zagadnienia”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 48 (2013): 5–25. <https://doi.org/10.12775/SDR.2013.01>; ANDRZEJ MALINOWSKI, „Rola i znaczenie kwestii wschodniej w rosyjskiej polityce zagranicznej w latach 1799–1806”, *Słupskie Studia Historyczne*, no. 19 (2013): 101–114; REMIGIUSZ FORYSKI, *Droga do Rosji: spór o imperium carów (1761–1839)* (Warszawa, 2013). <https://doi.org/10.31338/uw.9788323512950>
- 49 MAŁGORZATA ABASSY, „Rosyjska masoneria w świetle sztuk teatralnych Katarzyny II”, *Slavia Orientalis* 64, no. 3 (2015): 477–500; ALINA ORŁOWSKA, „Масонский дискурс о новой России: О своеобразии образа мира в русских масонских утопиях XVIII века”, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Rossica* 12 (2019): 11–23. <https://doi.org/10.18778/1427-9681.12.03>
- 50 ANDRZEJ GACA, „Reformy skarbowe Piotra Wielkiego”, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, no. 311 (2010): 197–207; ALEKSANDR SLESARENKO, „Cechy i specyfika regulacji handlu zagranicznego Rosji w czasie wojny północnej (1700–1721)”, *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 12 (2015): 55–62; PAWEŁ KROKOSZ, „Modernizacja górnictwa rosyjskiego za panowania Piotra I. Wprowadzenie do problematyki”, *Hereditas Minariorum* 5 (2018): 9–32. <https://doi.org/10.37190/hm180501>; TOMASZ CIESIELSKI, „Polskie inicjatywy gospodarcze i polityczne w regionie czarnomorskim w okresie od końca XVIII wieku do 1920 roku”, in *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, (eds.) WIESŁAW BONDYRA, DARIUSZ KUPISZ, JERZY TERNES, LESZEK WIERZBICKI (Lublin, 2018), 283–310.
- 51 ZOFIA ZIELIŃSKA, „Król wydał 3 miliony, czekał 3 miesiące, by widzieć Katarzynę przez 3 godziny”, in *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu. Materiały z wykładów: Zamek Królewski w Warszawie, październik 2010 – grudzień 2011*, (ed.) ANGELA SOŁTYS, ZOFIA ZIELIŃSKA (Warszawa, 2013), 183–194; PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie “nie” dla “praw i wolności” narodu ukraińskiego w XVIII w., cz. 1”, *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne* 13 (2013): 5–18; PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie “nie” dla “praw i wolności” narodu ukraińskiego w XVIII w. cz. 2”, *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne* 14 (2014): 5–16; ŁUKASZ PABICH, „Najazd rosyjsko-kozacki na powiat lelowski w 1707 roku w świetle źródeł proveniencji kościelnej”, *Częstochowskie Teki Historyczne* 6 (2016): 1–36; TOMASZ CIESIELSKI, „Wizyta cara Piotra I w Janowcu”, w *Królowie, magnaci, szlachta: z życia elit dawnego Janowca i okolic w XVI–XVIII wieku*, (ed.) DARIUSZ KUPISZ (Janowiec, 2020), 49–62; DARIUSZ ROLNIK, „Rosjanie w Rzeczypospolitej – Polacy w Rosji”: w poszukiwaniu granic „miłości ojczyzny” obywateli państwa polskoliteńskiego czasów stanisławowskich”, in *W służbie obcych monarchów i państw: mechanizmy karier obcokrajowców w armiach oraz administracji państwowej*, (ed.) TOMASZ CIESIELSKI (Warszawa, 2015), 275–301; AGATA STRZELCZYK, „Wróg dla syna, matka dla wnuka: caryca Katarzyna II i jej relacje z synem i wnukiem”, *Studia Edukacyjne*, no. 51 (2018): 359–372. <https://doi.org/10.14746/se.2018.51.21>; PAWEŁ KROKOSZ, „Elity rządzące

Подводя итоги работы польской историографии по истории России в XVIII веке, следует отметить большой прогресс по сравнению с более ранним периодом. В то же время нельзя не отметить существование большого количества тем, которые ждут своего исследователя.

w Rosji w XVI–XVIII w. – wprowadzenie do problematyki”, in *Honestas et turpitude. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, (eds.) EWA DUBAS-URWANOWICZ, MARTA KUPCZEWSKA, KAROL ŁOPATECKI, JERZY URWANOWICZ (Białystok, 2019), 111–132.

References

MAŁGORZATA ABASSY, „Rosyjska masoneria w świetle sztuk teatralnych Katarzyny II” [Russian Freemasonry in the Light of the Theatrical Plays of Catherine II], *Slavia Orientalis* 64, no. 3 (2015): 477–500.

VADZIM ANIPIARKOU, „Konfederacja targowicka w 1792 r. w świetle korespondencji służbowej rosyjskiego generała Michaiła Kreczetnikowa” [The Targowica Confederation in 1792 in the Light of the Official Correspondence of the Russian General Mikhail Krechetnikov], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo – Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 75–97. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.04>

ZBIGNIEW ANUSIK, „Rzeczpospolita wobec Rosji w ostatniej fazie obrad Sejmu Wielkiego (1791–1792)” [The Commonwealth towards Russia in the Last Phase of the Proceedings of the Great Sejm (1791–1792)], *Przegląd Nauk Historycznych* 16, no. 2 (2017): 71–118. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.02.03>

Barskie konfederaty v Zapadnoi Sibiri: biograficheskii slovar' [The Bar Confederates in Western Siberia: A Biographical Dictionary], red. ANNA KRIKH, SVETLANA MULINA, ADAM DANIL'NIK (Sankt-Peterburg, 2020).

VIKTORIA BILYK, „Polityka religijna cesarzy Pawła I i Aleksandra I w sprawie Kościoła grecko-unickiego w południowo-zachodnim terytorium Imperium Rosyjskiego” [The Religious Policy of Emperors Paul I and Alexander I towards the Greek-Uniate Church in the Southwestern Territory of the Russian Empire], *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*, no. 28 (2021): 383–397. <https://doi.org/10.18276/skk.2021.28-20>

KATARZYNA BŁACHOWSKA, *Narodziny imperium: rozwój terytorialny państwa carów w ujęciu historyków rosyjskich XVIII i XIX wieku* [The Birth of the Empire: The Territorial Development of the Tsarist State as Seen by of Russian Historians of the 18th and 19th Centuries] (Warszawa, 2001).

WITALIJ BOHATYREWICZ, MACIEJ TRĄBSKI, „Od Noteburga do Szlisselburga: znaczenie militarne i polityczne twierdzy w XVIII w.” [From Noteburg to Shlisselburg: The Military and Political Significance of the Fortress in the 18th Century], in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy: studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej*, (ed.) MACIEJ TRĄBSKI (Częstochowa, 2016), 176–188.

JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Aktywność Rosji po rozdwójnej elekcji 1697 r. – czerwiec – sierpień 1697 r.” [Russia's Activity after the Split Election of 1697 – June – August 1697], *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 1 (2008): 5–33.

JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Czy Order Orła Białego ustanowiono dla rosyjskich generałów?: o początkach odznaczenia 1698/1701–1705” [Was the Order of the White Eagle Established for Russian Generals? On the Origins of this Decoration 1698/1701–1705], *Kwartalnik Historyczny* 117, no. 2 (2010): 5–29.

JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Pasywność Rosji w czasie bezkrólewia 1696–1697 a stosunki rosyjsko – austriackie” [Russia's Passivity during the Interregnum of 1696–1697 and Russian-Austrian Relations], *Kwartalnik Historyczny* 114 (2007): 5–35.

JACEK BURDOWICZ–NOWICKI, „Pierwsze negocjacje dyplomatyczne między Piotrem I a Augustem II – zabiegi Christopa Dietricha von Bose u moskiewskiego wielkiego poselstwa o interwencję wojsk rosyjskich w Polsce, (wrzesień – październik 1697)” [The First Diplomatic Negotiations between Peter I and Augustus II – Christoph Dietrich von Bose's Efforts with the Moscow Grand Deputation for the Intervention of Russian Troops in Poland (September – October 1697)], *Kwartalnik Historyczny* 116, no. 3 (2009): 23–40.

JACEK BURDOWICZ-NOWICKI, *Piotr I, August II i Rzeczpospolita 1697–1706* [Peter I, Augustus II and the Commonwealth 1697–1706] (Kraków, 2010).

JACEK BURDOWICZ-NOWICKI, „Początki rosyjskich starań o akces do „Wielkiego Aliansu” (1706)” [The Beginnings of Russian Efforts to Join the “Great Alliance” (1706)], *Kwartalnik Historyczny* 113, no. 3 (2006): 19–43.

JACEK BURDOWICZ-NOWICKI, „Polityka Piotra I w związku ze sprawą toruńską 1724 r.” [The Policy of Peter I in Connection with the Toruń Case of 1724], in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, (eds.) URSZULA KOŚCIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 77–104.

KRYSTYNA CHOJNICKA, *Cerkiew i car: prawosławie rosyjskie w reformach Piotra Wielkiego* [The Eastern Orthodox Church and the Tsar: Russian Orthodoxy in the Reforms of Peter the Great] (Kraków, 2011).

KRYSTYNA CHOJNICKA, „Dziedziczka Imperium Rosyjskiego Anna Iwanowna 1730–1740” [The Heiress of the Russian Empire Anna Ivanovna 1730–1740], *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, vol. 7 (2014): 201–216.

TOMASZ CIESIELSKI, „Bitwa pod Kowalewem (5 X 1716) – geneza, przebieg, konsekwencje” [The Battle of Kovalev (5 October 1716) – Genesis, Course, Consequences], *Zapiski Historyczne* 84, no. 3 (2019): 32–56.

TOMASZ CIESIELSKI, „Flotyllę dońska, dnipropietrowska i azowska: początki rosyjskiej floty czarnomorskiej” [The Don, Dnipropetrovsk and Azov Flotillas: The Beginnings of the Russian Black Sea Fleet], in *Z dziejów wojen morskich (studia i szkice)*, (eds.) ANDRZEJ AKSMITOWSKI, MACIEJ FRANZ (Oświęcim, 2015).

TOMASZ CIESIELSKI, „Polskie inicjatywy gospodarcze i polityczne w regionie czarnomorskim w okresie od końca XVIII wieku do 1920 roku” [Polish Economic and Political Initiatives in the Black Sea Region in the Period from the Late 18th century to 1920], in *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, (eds.) WIESŁAW BONDYRA, DARIUSZ KUPISZ, JERZY TERNES, LESZEK WIERZBICKI (Lublin, 2018), 283–310.

TOMASZ CIESIELSKI, „Polskie oddziały wojskowe w służbie rosyjskiej w latach 1793–1794. Przyczynki źródłowe” [Polish Military Units in the Service of Russia in the Years 1793–1794. Root Causes], *Biblioteka Epoki Nowożytnej*, no. 2 (2016): 521–538.

TOMASZ CIESIELSKI, „Wizyta cara Piotra I w Janowcu” [The Visit of Tsar Peter I to Janowiec], w: *Królowie, magnaci, szlachta: z życia elit dawnego Janowca i okolic w XVI–XVIII wieku*, (ed.) DARIUSZ KUPISZ (Janowiec, 2020), 49–62.

Correspondance de Stanislas-Auguste avec Catherine II et ses plus proches collaborateurs (1764–1796) [Stanislas Auguste’s Correspondence with Catherine II and Her Closest Collaborators (1764–1796)], éd., introd. et comment. ZOFIA ZIELIŃSKA; trad. de l’introd. et des comment. KRYSTYNA ZALESKA (Kraków, 2015).

LESZEK ĆWIKŁA, „Ingerencja cara rosyjskiego Piotra I (1682–1725) w sprawy wyznaniowe Rzeczypospolitej” [The Interference of the Russian Tsar Peter I (1682–1725) in the Religious Affairs of Commonwealth], *Studia z Prawa Wyznaniowego* 6 (2003): 73–89.

ADAM DANILCZYK, „„Jeśli król przystąpi do konfederacji...” Rosja wobec Stanisława Augusta w 1792 r. (kwiecień–sierpień 1792 r.)” [“If the King Joins the Confederation...” Russia towards Stanisław August in 1792 (April–August 1792)], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 99–115. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.05>

ADAM DANILCZYK, *Kamieniec Podolski w rosyjskich planach wojennych w drugiej połowie XVIII wieku* [Kamieniec Podolski in Russian War Plans in the Second Half of the 18th Century] [Manuscript]

ADAM DANILCZYK, *W kręgu Afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku [In the Circle of the Dogrum Affair. Sejm of 1786]* (Warszawa, 2010).

ADAM DANILCZYK, „Wojskowe aspekty rosyjskiej polityki w Rzeczypospolitej w okresie konfederacji barskiej (1768–1772)” [The Military Aspects of Russian Policy in the Commonwealth during the Bar Confederation (1768–1772)], in *Konfederacja barska 1768–1772*, (ed.) ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2018), 125–137.

MAŁGORZATA DAWIDZIAK-KŁADOCZNA, „Stereotyp Rosji i Rosjan w oracjach Sejmu Wielkiego” [The Stereotype of Russia and the Russians in the Orations of the Great Sejm], *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filologia Polska. Językoznawstwo*. 7 (2010): 49–58.

MAGDALENA DĄBROWSKA, „O przedmowach i przypisach w czasopismach jako źródłach do studiów nad rosyjsko-zachodnioeuropejskimi związkami literackimi, kulturalnymi i naukowymi (przełom XVIII i XIX wieku)” [On Prefaces and Footnotes in Magazines as Sources for the Study of Russian-Western European Literary, Cultural and Scientific Relations (The Turn of the 18th and 19th Centuries)], in *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą*, vol. 4, red. JOLANTA DZIENIAKOWSKA, MONIKA OLCZA-KARDAS (Kielce, 2015), 197–211.

MAGDALENA DĄBROWSKA, „Ze studiów nad recepcją kultury zachodnioeuropejskiej w Rosji doby oświecenia: (wokół czasopisma „Sobranie Lučših Sočinienij”, 1762 rok)” [From the Study of the Reception of Western European Culture in the Russia of the Enlightenment: (around the Magazine “Sobranie Lučših Sočinienij”, 1762)], *Roczniki Kulturoznawcze* 7, no 4 (2016): 97–110. <https://doi.org/10.18290/rkult.2016.7.4-6>

ADAM DROZDEK, “Catherine II: The Head of the Orthodox Church”, *Wrocławskie Studia Wschodnie* 20, (2016): 13–39.

DOROTA DUKWICZ, „Ambasador Otto Magnus von Stackelberg wobec króla Stanisława Augusta w przededniu sejmu rozbiorowego 1773–1775” [The Ambassador Otto Magnus von Stackelberg to King Stanisław August on the Eve of the Partition Sejm of 1773–1775], *Wiek Oświecenia* 15 (1999): 95–108.

DOROTA DUKWICZ, „Czy konfederacja barska była przyczyną pierwszego rozbioru Polski? (Rosja wobec Rzeczypospolitej w latach 1769–1771)” [Was the Bar Confederation the Cause of the First Partition of Poland? (Russia towards the Commonwealth in the years 1769–1771)] in *Konfederacja barska. Jej konteksty i tradycje*, (eds.) ANNA BUCHMANN, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2010), 103–116.

DOROTA DUKWICZ, „Kontakty króla Stanisława Augusta z ambasadorami Katarzyny II w Warszawie w świetle Pamiętników królewskich” [The Contacts of King Stanisław August with the Ambassadors of Catherine II in Warsaw in the Light of the Royal Diaries], in *Pamiętniki Stanisława Augusta i ich bohaterowie*, (ed.) A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ (Warszawa, 2015), 265–291.

DOROTA DUKWICZ, *Rosja wobec Sejmu Rozbiorowego Warszawskiego (1772–1775) [Russia and the Partition Sejm of Warsaw (1772–1775)]* (Warszawa, 2015).

DOROTA DUKWICZ, „Sekretne wydatki rosyjskiej ambasady w Warszawie w latach 1772–1790” [The Secret Expenses of the Russian Embassy in Warsaw in the Years 1772–1790], in *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych*, (eds.) ANDRZEJ KARPIŃSKI, EDWARD OPALIŃSKI, TOMASZ WIŚLICZ (Warszawa, 2010), 449–465.

DOROTA DUKWICZ, “The Internal Situation in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1769–1771) and the Origins of the First Partition (In the Light of Russian Sources)”, *Acta Poloniae Historica* 103 (2011): 67–84.

JERZY DYGDALA, „Gra pozorów, zabiegi dyplomacji carskiej o rosyjską interwencję zbrojną w Rzeczypospolitej w 1733 r.” [A Game of Appearances, the Efforts of Tsarist Diplomacy for Russian Military Intervention in the Commonwealth in 1733], in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, (eds.) URSZULA KOŚCIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 137–160.

JERZY DYGDALA, „Siła złudzeń - informacje o szwedzkich „zwycięstwach” w Rosji i o bitwie połtawskiej dochodzące do obozu króla Stanisława (sierpień 1708 – wrzesień 1709 roku)” [The Power of Illusions – Information about Swedish “Victories” in Russia and the Battle of Poltava Reaching the Camp of King Stanislav (August 1708 – September 1709)], *Wiek Stary i Nowy* 14 (2019): 119–142. <https://doi.org/10.31261/WSN.2019.19.09>

Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1773–1775) [The Conversations of Stanislaus II Augustus with Otto Magnus von Stackelberg (1773–1775)], (eds.) EWA ZIELIŃSKA, DOROTA DUKWICZ (Warszawa, 2017).

Entretiens du roi Stanislas Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1776) [The Conversations of Stanislaus II Augustus with Otto Magnus von Stackelberg (1776)], (ed.) EWA ZIELIŃSKA (Warszawa, 2020).

REMIGIUSZ FORYCKI, *Droga do Rosji: spór o imperium carów (1761–1839)* [The Road to Russia: The Dispute over the Empire of the Tsars (1761–1839)] (Warszawa, 2013). <https://doi.org/10.31338/uw.9788323512950>

ANDRZEJ GACA, „Reformy skarbowe Piotra Wielkiego” [The Fiscal Reforms of Peter the Great], *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, no. 311 (2010): 197–207.

JOANNA GETKA, „Polscy XVIII-wieczni zesłańcy syberyjscy: strategie (prze)życia na zesłaniu” [Polish 18th-Century Siberian Exiles: Strategies for (Re)Living in Exile], *Acta Neophilologica* 16 (2014): 165–178.

MAREK INGLÓT, „Papieskie misje dyplomatyczne w Rosji pod koniec XVIII i na początku XIX wieku” [The Pope’s Diplomatic Missions in Russia in the Late 18th and early 19th Centuries], *Kościół w Polsce: dzieje i kultura* 15 (2016): 55–70.

Instrukcje i reskrypty ambasadorów rosyjskich w Rzeczypospolitej w latach 1772–1794 [The Instructions and Rescripts of Russian Ambassadors in the Commonwealth in the Years 1772–1794], (eds.) ADAM DANILCZYK, JACEK KORDEL, VADZIM ANIPIARKOU, SŁAWOMIR ŁUCZAK (Warszawa, 2019).

JOEL J. JANICKI, “Prisons, Politics and the Gift of Freedom: Kosciuszko, Niemcewicz and Paul I”, *Bibliotekarz Podlaski* 18, no. 1 (2017): 163–197.

WŁADYSŁAW JEWSIEWICKI, „Zesłanie konfederatów barskich na Syberię i do Kraju Orenburskiego” [The Exile of the Bar Confederates to Siberia and the Orenburg Region], *Niepodległość i Pamięć* 11 (1998): 7–28.

WALERIAN KALINKA, *Sejm Czteroletni* [The Four-Year Sejm] (Warszawa, 1991).

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Działania na morzach w czasie wielkiej wojny wschodniej (1787–1792) w świetle relacji Gazety Warszawskiej” i Pamiętnika Historyczno-Politycznego” [Actions on the Seas during the Great Eastern War (1787–1792) in the Light of the Accounts of Gazeta Warszawska and the Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego], in *Oblicza wojny. T. 1, Armia kontra natura*, (eds.) WITOLD JARNO, JAROSŁAW KITA (Łódź, 2020), 91–105. <https://doi.org/10.18778/8220-055-3.07>

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Gazeta Warszawska o wielkiej wojnie wschodniej (kampania 1789 roku)” [The Gazeta Warszawska on the Great Eastern War (Campaign of 1789)], *Przegląd Nauk Historycznych* 17, no. 2 (2018): 155–178. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.17.02.06>

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Ostatnia faza wojny rosyjsko-tureckiej (1790–1792) na łamach Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego” [The Last Phase of the Russo-Turkish War (1790–1792) in the Pages of the Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego], in *Najjaśniejsza Rzeczypospolita: studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, (ed.) MAŁGORZATA DURBAS (Częstochowa, 2019), 767–782.

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Początek wojny rosyjsko-tureckiej w świetle doniesień Gazety Warszawskiej księdza Łuskiny (1787–1788)” [The Beginning of the Russo-Turkish War in the Light of the Reports of the Gazeta Warszawska of Father Łuskina (1787–1788)], in *Ab Occidente referunt...: „Zachód” doby nowożytnej w badaniach historyków polskich*, (eds.) MARIUSZ MARKIEWICZ, KATARZYNA KURAS, RAFAŁ NIEDZIELA (Kraków, 2018), 87–109.

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Wojna rosyjsko-turecka (kampania 1789 roku) w świetle doniesień Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego” [The Russo-Turkish War (Campaign of 1789) in the Light of the Reports of the Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego], *Przegląd Nauk Historycznych* 16, no. 2 (2017): 43–70. <https://doi.org/10.18778/1644-857X.16.02.02>

MAŁGORZATA KARKOCHA, „Wojna rosyjsko-turecka na łamach Pamiętnika Historyczno-Politycznego” (1787–1788)” [The Russo-Turkish War in the Pages of the Pamiętnika Historyczno-Polityczno-Ekonomicznego (1787–1788)], in *Sic erat in votis: studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin: Europa i świat w czasach nowożytnych*, (eds.) MAŁGORZATA KARKOCHA, PIOTR ROBAK (Łódź, 2017), 311–342.

JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, „Z rozważań o rosyjsko-francuskim dialogu kulturowym XVIII wieku” [From Reflections on the Russian-French Cultural Dialogue of the 18th Century], *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Rossica* 10 (2017): 21–37. <https://doi.org/10.18778/1427-9681.10.03>

JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, *Jedźmy do Rosji: o kulturze rosyjskiej we francuskiej literaturze podróżniczej XVIII i pierwszej połowy XIX wieku* [Let's Go to Russia: about Russian Culture in French Travel Literature of the 18th and first half of the 19th century] (Toruń, 2018).

JOLANTA KAZIMIERCZYK-KUNCER, „Sekretne zapiski Charlesa Massona o Rosji Katarzyny II” [Charles Masson's Secret Notes on Catherine II's Russia], *Slavia Orientalis* 66, no. 2 (2017), 265–280.

ARTUR KIJAS, *Polacy w Rosji od XVII wieku do 1917 roku: słownik biograficzny* [Poles in Russia from the 17th century to 1917: A Biographical Dictionary] (Poznań, 2000).

Korespondencja dyplomatyczna Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1780 [The Diplomatic Correspondence of Stanisław II August with Augustyn Deboli. 1780], (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2012).

Korespondencja dyplomatyczna Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1781 [The Diplomatic Correspondence of Stanisław II August with Augustyn Deboli. 1781], (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2015).

Korespondencja dyplomatyczna Stanisława Augusta z Augustynem Debolim. 1782 [The Diplomatic Correspondence of Stanisław II August with Augustyn Deboli. 1782], (eds.) EWA ZIELIŃSKA, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2017).

URSZULA KOSIŃSKA, *August II w poszukiwaniu sojusznika. Między aliansem wiedeńskim i hanowerskim (1725–1730)* [Augustus II in Search of an Ally. Between the Vienna and Hanoverian Alliance (1725–1730)] (Warszawa, 2012).

URSZULA KOSIŃSKA, „Porwanie Hrehorego Hercyka w 1720 roku. Losy stronników Iwana Mazepy a stosunki polsko - rosyjskie w ostatnich latach wojny północnej” [The Kidnapping

of Hrehore Hercyk in 1720. The Fate of Ivan Mazepa's Supporters and Polish-Russian Relations in the Last Years of the Northern War], *Przegląd Historyczny* 106, no. 1 (2015): 70–91.
URSZULA KOSIŃSKA, „Rosja wobec sejmu jesiennego 1720 r.” [Russia and the Autumn Sejm of 1720], *Kwartalnik Historyczny* 111, no. 1 (2004): 39–67.

URSZULA KOSIŃSKA, „Rosyjskie plany wywołania antykrólewskiej konfederacji i detronizacji Augusta II w 1719 r.” [The Russian Plans to Establish an Anti-royal Confederation and Dethrone Augustus II in 1719], *Kwartalnik Historyczny* 106, no. 3 (1999): 53–75.

URSZULA KOSIŃSKA, *Sejm 1719–20 a sprawa ratyfikacji traktatu wiedeńskiego* [The Sejm of 1719–20 and the Ratification of the Treaty of Vienna] (Warszawa, 2003).

URSZULA KOSIŃSKA, *Sondaż czy prowokacja? Sprawa Lehmana z 1721 r., czyli o rzekomych planach rozbiorowych Augusta II* [Poll or Provocation? The Lehmann Case of 1721, or the Alleged Partition Plans of Augustus II] (Warszawa, 2009).

URSZULA KOSIŃSKA, „Stanowisko Rosji wobec rokowań Augusta II ze Szwecją (1720 r.)” [Russia's Position on the Negotiations between Augustus II and Sweden (1720)], *Kwartalnik Historyczny* 112, no. 4 (2005): 31–46.

URSZULA KOSIŃSKA, „Stosunki sasko – polsko – rosyjskie a sprawa Maurycego Saskiego i aliansu dynastycznego z Rosją w świetle relacji saskiego posła w Petersburgu Jeana Le Forta (lata 1726–28)” [Saxon-Polish-Russian Relations and the Case of Maurycy Saski and the Dynastic Alliance with Russia in the Light of the Relations of the Saxon Envoy in St. Petersburg by Jean Le Fort (1726–28)], in *Vâlikae Knâstva Litouskai e susedzi: Prava. Vajna. Doplamatyâ*, (eds.) S. F. SOKAL, A. M. ÂNYŠKEVIČ (Minsk, 2012), 349URSZULA KOSIŃSKA, 366.

URSZULA KOSIŃSKA, „Stosunki Augusta II z Rosją w latach 1730 – początek 1733 w świetle relacji saskiego posła w Moskwie i Petersburgu Jeana Le Forta” [The Relations of Augustus II with Russia in the Years 1730 – the Beginning of 1733 in the Light of the Relations of the Saxon Envoy in Moscow and St. Petersburg by Jean Le Fort], *Kwartalnik Historyczny* 121, no. 3 (2014): 571–592. <https://doi.org/10.12775/KH.2014.121.3.04>

URSZULA KOSIŃSKA, „U źródeł zjawiska odwoływania się do potencji ościennych w polskich sporach wewnętrznych: casus roku 1730” [The Origins of the Phenomenon of Appealing to Neighbouring Powers in Polish Internal Disputes], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 5URSZULA KOSIŃSKA, 26. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.01>

VIACHESLAV N. KOZLIAKOV, ANDREI P. PAVLOV, „Rossiia XVI-XVII vekov v issledovaniiahk rossiiskikh istorikov noveishego vremeni (2000–2020). Chast' I [Russia of the 16th–17th Centuries in the Explorations of Modern Russian Historians (2000–2020). Part 1], *RussianStudiesHu* 3, no. 1 (2021): 137. <https://doi.org/10.38210/RUSTUDH.2021.3.4>

PAWEŁ KROKOSZ, „Armia Piotra I gwarantem mocarstwowej pozycji Rosji w Europie” [Peter I's Army as a Guarantor of Russia's Great Power Position in Europe], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 55, no. 1 (2020): 9–49. <https://doi.org/10.12775/SDR.2020.1.01>

PAWEŁ KROKOSZ, „Aspekt religijny w rosyjskich siłach zbrojnych za panowania Piotra I” [The Religious Aspect in the Russian Armed Forces during the Reign of Peter I], in *Ukraina v Tsentral'no-Skhidniy Yevropi*, red. V. SMOLİY, vyp. 15 (Kyiv, 2015), 210–236.

PAWEŁ KROKOSZ, „Bałtycka polityka Rosji Piotra I” [The Baltic Policy of Russia under Peter I], in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI, vol. VI (Białystok, 2013), 279–314.

PAWEŁ KROKOSZ, „Dividimus muros et maenia pandimus urbis. Opanowanie Dorpatu i Narwy przez wojska rosyjskie w 1704 r.” [Dividimus Muros et Maenia Pandimus Urbis. The

Capture of Dorpat and Narva by Russian Troops in 1704], in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej* (ed.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. I (Oświęcim, 2016), 189–222.

PAWEŁ KROKOSZ, „Elity rządzące w Rosji w XVI–XVIII w. – wprowadzenie do problematyki” [The Ruling Elites in Russia in the 16–18th Centuries – an Introduction to the Problem], in *Honestas et turpitudō. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, (eds.) EWA DUBAS-URWANOWICZ, MARTA KUPCZEWSKA, KAROL ŁOPATECKI, JERZY URWANOWICZ (Białystok, 2019), 111–132.

PAWEŁ KROKOSZ, „Iwan Mazepa i Piotr I: wojna na uniwersały: (październik – grudzień 1708 r.)” [Ivan Mazepa and Peter I: War on Universals: (October–December 1708)], *Nowa Ukraina: zeszyty historyczno-politologiczne*, no. 1–2 (2009): 7–29.

PAWEŁ KROKOSZ, „Gdzie przyjąć wroga – w twierdzy czy w polu? Taktyka armii rosyjskiej w latach 1707–1709” [Where to Take the Enemy – in the Fortress or in the Field? The Tactics of the Russian Army in the Years 1707–1709], in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej* (ed.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. III (Częstochowa, 2020), 49–86.

PAWEŁ KROKOSZ, „Koniec wojny – początek imperium: rosyjsko-szwedzki traktat pokojowy 1721 r.” [The End of the War – the Beginning of the Empire: The Russo-Swedish Peace Treaty of 1721], in *Najjaśniejsza Rzeczypospolita: studia ofiarowane Profesorowi Andrzejowi Stroynowskiemu*, (ed.) MAŁGORZATA DURBAS (Częstochowa, 2019), 509–526.

PAWEŁ KROKOSZ, „Mała wojna: działania wojsk rosyjskich w Inflantach, Estonii oraz Ingermanlandii w latach 1700–1704” [The Little War: Russian Troops in Livonia, Estonia and Ingermanland in the Years 1700–1704], in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, t. III: Inflanty Polskie*, (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI (Białystok, 2012), 139–226.

PAWEŁ KROKOSZ, „Mazepa, Skoropadski, Połubotok. Proces likwidacji autonomii ukraińskiej za panowania Piotra I” [Mazepa, Skoropadski, Połubotok. The Process of Liquidation of Ukrainian Autonomy during the Reign of Peter I], *Textus et Studia* 4 (2020): 27–55.

PAWEŁ KROKOSZ, „Modernizacja górnictwa rosyjskiego za panowania Piotra I. Wprowadzenie do problematyki” [The Modernization of Russian Mining during the Reign of Peter I: An Introduction to the Problems], *Hereditas Minariorum* 5 (2018): 9–32. <https://doi.org/10.37190/hm180501>

PAWEŁ KROKOSZ, „Morze Czarne w strategicznych planach Piotra I” [The Black Sea in the Strategic Plans of Peter I], in *Regiones Eixinum Spectantes. Stosunki kulturowe, etniczne i religijne na przestrzeni dziejów*, red. ŁUKASZ GŁĘDEK, TOMASZ KRZYŻOWSKI, MICHAŁ MICHALSKI (Kraków, 2012), 289–305.

PAWEŁ KROKOSZ, „Od sprzedawcy pierożków do generalissimusa: zawrotna kariera Aleksandra Mienszykowa” [From Dumpling Seller to Generalissimo: The Dizzying Career of Alexander Menshikov], *Perspektywy Kultury: pismo Instytutu Kulturoznawstwa Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie*, no. 1 (2019): 139–166. <https://doi.org/10.35765/pk.2019.2401.010>

PAWEŁ KROKOSZ, „Przestępstwo fałszowania monet w świetle artykułów wojskowych Piotra I” [The Crime of Counterfeiting Coins in the Light of the Military Articles of Peter I], *Forum Numizmatyczne. Studia i Materiały*, no. 2 (ed.) KRZYSZTOF FILIPOW (Białystok, 2018), 206–216.

PAWEŁ KROKOSZ, „Rost moshchi Rossi v tsentral’noi i vostochnoi Evrope na styke XVII i XVIII vekov” [The Growth of Russia’s Power in Central and Eastern Europe at the Turn of

the 17th and 18th Centuries], w *Rossija i Pol'sha: pamiat' imperii/imperii pamiaty*, red. D. L. SPIVAK (Sankt-Peterburg, 2013), 108–137.

PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie „nie” dla „praw i wolności” narodu ukraińskiego w XVIII w., cz. 1” [The Russian “No” to the “Rights and Freedoms” of the Ukrainian People in the 18th Century: Part I], *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne* 13 (2013): 5–18.

PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie „nie” dla „praw i wolności” narodu ukraińskiego w XVIII w. cz. 2” [The Russian „No” to the “Rights and Freedoms” of the Ukrainian People in the 18th Century: Part II], *Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne* 14 (2014): 5–16.

PAWEŁ KROKOSZ, *Rosyjskie siły zbrojne za panowania Piotra I* [The Russian Armed Forces during the Reign of Peter I] (Kraków, 2010).

PAWEŁ KROKOSZ, „Rosyjskie ustawodawstwo wojskowe doby panowania Piotra I” [Russian Military Legislation in the Reign of Peter I], in *Organizacja armii w nowożytnej Europie: struktura - urzędy - prawo - finanse*, (ed.) KAROL ŁOPATECKI (Zabrze, 2011), 397–444.

PAWEŁ KROKOSZ, „Sunt mihi quae valeant in talea pondera”. Opanowanie wschodnich nadbałtyckich prowincji szwedzkich przez armię rosyjską w 1710 r.” [“Sunt Mihi Quae Valeant in Talea Pondera”: The Capture of the Eastern Baltic Swedish Provinces by the Russian Army in 1710], in *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, vol. VII (eds.) WOJCIECH WALCZAK, KAROL ŁOPATECKI (Białystok, 2017), 217–274.

PAWEŁ KROKOSZ, “The Power of the Russian Empire - the Military Aspect in the Work of Selected Russian Painters from the 18th to the Early 20th Centuries”, *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* (2018): 5–45.

PAWEŁ KROKOSZ, „Twierdza Pietropawłowska w Sankt Petersburgu – miejsce militarne, miejsce sacrum” [The Petropavlovsk Fortress in St. Petersburg – a Military Place, a Place of the Sacred], in *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej* (ed.) MACIEJ TRĄBSKI, vol. II (Częstochowa, 2018), 107–147.

PAWEŁ KROKOSZ, „„Zdobyte bez przelania krwi kwietnia 9, 1783 roku”. Imperialna polityka Rosji wobec Chanatu Krymskiego w XVI–XVIII w.” [“Captured without Shedding Blood on April 9, 1783”: Russia’s Imperial Policy towards the Crimean Khanate in the 16–18th Centuries], w *Krym vid antychnosti do s’ohodennya: Istorychni studii*, red. V. SMOLIJ (Kyiv, 2014), 302–322.

PAWEŁ KROKOSZ, KAROL ŁOPATECKI, *Adam Weyde a procesy modernizacyjne armii rosyjskiej na przelomie XVII i XVIII wieku* [Adam Weyde and the Modernization Processes of the Russian Army at the Turn of the 17th and 18th Centuries] (Białystok, 2021).

PAWEŁ KROKOSZ, KAROL ŁOPATECKI, „Okoliczności uchwalenia rosyjskich artykułów wojskowych z krótkimi komentarzami” [The Circumstances of the Adoption of Russian Military Articles with Brief Comments], in *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, (eds.) ADAM LITYŃSKI, ANDRZEJ MATAN, MARIAN MIKOŁAJCZYK, GRZEGORZ NANCKA, DARIUSZ NAWROT (Katowice, 2020), 367–398.

A. KRÓLCZYK, „Wojska rosyjskie w Wielkopolsce podczas wojny siedmioletniej (na podstawie materiałów Biblioteki Kórnickiej)” [The Russian Troops in Wielkopolska during the Seven Years’ War (Based on Materials in the Kórnik Library)], in *Mistrzowi - uczniowie: Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Arturowi Kijasowi z okazji 80. urodzin*, (ed.) BARTŁOMIJ GARCZYK (Poznań, 2020), 57–75.

MARZANNA KUCZYŃSKA, „Kapłan uczony i światły w programie reform Piotra I” [A Learned and Enlightened Priest in Peter I’s Program of Reforms], *Poznańskie Studia Slawistyczne*, no. 15 (2018): 149–171.

JAROSŁAW KURKOWSKI, „Dzieje Rosji w piśmiennictwie stanisławowskim po pierwszym rozbiórce” [The History of Russia in Stanisławian Literature after the First Partition], *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 62, no. 4 (2017): 7–44.

ALEKSANDRA J. LEINWAND, „Rosja w propagandzie polskich powstań narodowych 1768–1864: wybrane zagadnienia” [Russia in the Propaganda of the Polish National Uprisings 1768–1864: Selected Issues], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 48 (2013): 5–25. <https://doi.org/10.12775/SDR.2013.01>

KAROL ŁOPATECKI, PAWEŁ KROKOSZ, „Voennye obozy v Rossijskoj imperii, Avstrii i Frantsuzskom korolevstve v seredine XVIII v. v svete traktata Antoniiia Leopolda El'snitsa” [Military Convoys in the Russian Empire, Austria and the French Kingdom in the Middle of the 18th Century in the Light of the Treatise by Antony Leopold Elsnitz], v *Rossii i Frantsiia. Kul'turnyi dialog v panorame vekov. Materialy X Mezhdunarodnogo petrovskogo kongressa. Sankt-Peterburg, 9-10 iunija 2017 goda*, red. D. Iu. GUZEVICH, A. V. KOBAC, M. V. PETROVA (Sankt-Peterburg, 2018), 466–481.

JERZY ŁUKOWSKI, „Z. Zielińska, Polska w okowach „systemu północnego 1763–1766” [Z. Zielińska, Poland in the Shackles of the “Northern System” 1763–1766], *Kwartalnik Historyczny* 120, no. 2 (2013): 391–396.

LESZEK MADEJ, „Służby audytorskie lądowych sił zbrojnych w systemie rosyjskiego sądownictwa wojskowego w XVIII i pierwszej połowie XIX w.” [The Audit Services of the Ground Armed Forces in the System of Russian Military Judiciary in the 18th Century and First Half of the 19th Century], *Czasopismo Prawno-Historyczne* 70, no. 2 (2018): 25–108. <https://doi.org/10.14746/cph.2018.2.2>

ANDRZEJ MALINOWSKI, „Rola i znaczenie kwestii wschodniej w rosyjskiej polityce zagranicznej w latach 1799–1806” [The Role and Significance of the Eastern Question in Russian Foreign Policy in 1799–1806], *Słupskie Studia Historyczne*, no. 19 (2013): 101–114.

ELIZA MAŁEK, „Polsko-rosyjskie kontakty kulturowe w XV–XVIII wieku” [Polish-Russian Cultural Contacts in the 15th–18th Centuries], in *Wśród krajów północy: kultura Pierwszej Rzeczypospolitej wobec narodów germańskich, słowiańskich i naddunajskich: mapa spotkań, przestrzeń dialogu*, (ed.) MIROŚŁAWA HANUSIEWICZ-LAVALLEE (Warszawa, 2015), 435–477. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323521358.pp.478-553>

MIKOŁAJ MAZUŚ, „Transformatsiia kul'turnykh tsennosti v Rossii. Zarisovka problematiki” [The Transformation of Cultural Values in Russia. Sketching the Problems], *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, no. 16 (2016): 35–49. <https://doi.org/10.24917/20811853.16.3>

TERESA OBOLEVITCH, „Car i filozof: G. W. Leibniz w Rosji XVII–XVIII wieku” [The Tsar and the Philosopher: G. W. Leibniz in the Russia of the 17th and 18th Centuries], *Przegląd Filozoficzny* 25, no. 4 (2016): 329–342.

ALINA ORŁOWSKA, „Masonskii diskurs o novoi Rossii: O svoeobrazii obraza mira v russkikh masonskikh utopiiakh XVIII veka” [Masonic Discourse about the New Russia: On the Originality of the Image of the World in Russian Masonic Utopias of the 18th Century], *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Rossica* 12 (2019): 11–3. <https://doi.org/10.18778/1427-9681.12.03>

ŁUKASZ PABICH, „Najazd rosyjsko-kozacki na powiat lelowski w 1707 roku w świetle źródeł proveniencji kościelnej” [The Russian-Cossack Invasion of the Lelow District in 1707 in the Light of Sources of Church Provenance], *Częstochowskie Teki Historyczne* 6, (2016): 11–36.

SABINA PAVONE, „Jezuici w Rosji po kasacie zakonu w 1773 roku” [The Jesuits in Russia after the Dissolution of the Order in 1773], *Studia Paedagogica Ignatiana: rocznik Wydziału*

Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie 22, no. 4 (2019): 95–107. <https://doi.org/10.12775/SPI.2019.4.004>

KRYSTIAN PROPOLA, „Recepcja reformy cerkiewnej Piotra Wielkiego przez środowiska starowiercze w XVIII w.” [The Reception of Peter the Great’s Church Reform by the Old Believers in the 18th Century], *Prace Historyczno-Archiwalne* 31 (2019): 73–84.

DARIUSZ ROLNIK, „Rosjanie w Rzeczypospolitej – Polacy w Rosji”: w poszukiwaniu granic „miłości ojczyzny” obywateli państwa polsko-litewskiego czasów stanisławowskich” [Russians in the Commonwealth – Poles in Russia”: In Search of the Boundaries of the “Love of the Homeland” Expressed by the Citizens of the Polish-Lithuanian State of the Stanisławian Era], in *W służbie obcych monarchów i państw: mechanizmy karier obco-krajowców w armiach oraz administracji państwowej*, (ed.) TOMASZ CIESIELSKI (Warszawa, 2015), 275–301.

KRZYSZTOF ROTTERMUND, „Wpływy polskie na kulturę muzyczną Rosji przełomu XVII–XVIII wieku ze szczególnym uwzględnieniem działalności Mikołaja Dyleckiego oraz migracji muzyków” [Polish Influence on the Musical Culture of Russia at the Turn of the 17th and 18th Centuries with Particular Emphasis on the Activities of Mikołaj Dylecki and the Migration of Musicians], in *Ochrona artefaktów dziedzictwa kulturowego*, (eds.) SAMANTA KOWALSKA, ANDRZEJ SZYMAŃSKI (Poznań – Kalisz 2019), 35–47.

JULIA RUDAKOWA, „Ziemiaństwo polskie Prawobrzeżnej Ukrainy i Galicji w polityce władz zaborczych Austrii i Rosji w końcu w. XVIII – na początku w. XIX” [The Polish Landed Gentry of Right-bank Ukraine and Galicia in the Policy of the Occupying Authorities of Austria and Russia at the End of the 18th Century and the Beginning of the 19th Century], in *Studia z dziejów ziemian 1795–1944*, (ed.) ALBIN KOPRUKOWNIAK (Lublin, 2005), 289–307.

ALEKSANDR SLESARENKO, „Cechy i specyfika regulacji handlu zagranicznego Rosji w czasie wojny północnej (1700–1721)” [Features and Peculiarities of the Regulation of Russia’s Foreign Trade during the Northern War (1700–1721)], *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 12, (2015): 55–62.

WŁADYSŁAW SMOLEŃSKI, *Ostatni rok sejmu czteroletniego* [The Last Year of the Four Year Sejm] (Kraków, 1897).

WŁADYSŁAW SMOLEŃSKI, *Konfederacja Targowicka* [The Targowica Confederation] (Kraków, 1903).

TADEUSZ SROGOSZ, „Działania Stanisława Szczęsnego Potockiego na Prawobrzeżnej Ukrainie w latach 1783–1786” [The Actions of Stanisław Szczęsny Potocki in Right-Bank Ukraine in the Years 1783–1786], in *Sic erat in votis. Studia i szkice ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin. Rzeczpospolita w czasach nowożytnych* (eds.) MAŁGORZATA KARKOCHA, PIOTR ROBAK (Łódź, 2017), 351–362.

TADEUSZ SROGOSZ, „Postawa władz Rzeczypospolitej wobec działań armii rosyjskiej na prawobrzeżnej Ukrainie (1768–1783)” [The Attitude of the Authorities of the Commonwealth towards the Actions of the Russian Army in Right-bank Ukraine (1768–1783)], in *Między Barokiem a Oświeceniem. Nasze zwycięstwa i nasze klęski* (Olsztyn, 2020), 94–113.

TADEUSZ SROGOSZ, MACIEJ TRĄBSKI, „Udział oficerów wojska koronnego w wytyczeniu granicy pomiędzy „Ukrainą Polską a Nowo-Rosyją” w latach 1780–1781” [The Participation of Officers of the Crown’s Army in the Demarcation of the Border between “Polish Ukraine and Novo-Russia” in the Years 1780–1781], in *Kresy, granice i pogranicza w historii wojskowej*, (eds.) ANDRZEJ OLEJKO, JEREMIASZ SŁIPIEC, PAWEŁ KORZENIOWSKI, KRZYSZTOF MROCKOWSKI (Oświęcim, 2014), 60–73.

NELLY STAFFA, „Edukacja i szkolnictwo w Rosji w drugiej połowie XVIII wieku: (edukacyjna polityka Katarzyny II)” [Education and Schooling in Russia in the Second Half of the 18th Century: (Catherine II’s Education Policy)], *Filoteknos: literatura dziecięca, mediacja kulturowa, antropologia dzieciństwa* 2 (2011): 160–171.

AGATA STRZELCZYK, „Wróg dla syna, matka dla wnuka: caryca Katarzyna II i jej relacje z synem i wnukiem” [An Enemy to her Son, a Mother to her Grandson: Tsarina Catherine II and her Relationship with her Son and Grandson], *Studia Edukacyjne*, no. 51 (2018): 359–372. <https://doi.org/10.14746/se.2018.51.21>

BOGUMIŁ SZADY, „Rozwój struktur parafialnych i dekanalnych metropolii mohylewskiej (1783-1918)” [The Development of Parish and Deanery Structures in the Mogilev Metropolis (1783-1918)], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 2 (2019): 5–42. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.2.01>

TOMASZ SZWACIŃSKI, „Protekcja rosyjska udzielana przedstawicielom szlachty litewskiej u progu wojny siedmioletniej: postawienie problemu” [Russian Protection Granted to Representatives of the Lithuanian Nobility on the Eve of the Seven Years’ War: Posing the Problem], *Kwartalnik Historyczny* 118, no. 1 (2011): 47–83.

TOMASZ SZWACIŃSKI, „Rosja a Piotr i Jan Sapiehowie w dobie kryzysu ostrogskiego (1754–1758)” [Russia, Peter and Jan Sapieha in the Era of the Ostrog Crisis (1754–1758)], *Kwartalnik Historyczny* 119, no. 1 (2012): 31–65.

TOMASZ SZWACIŃSKI, „Rosyjsko – brytyjskie stosunki dyplomatyczne na sasko – polskim gruncie w przededniu pruskiej agresji. Heinrich Iwanowicz Gross a Dawid Murray wicehrabia Stormont (czerwiec – sierpień 1756)” [Russian-British Diplomatic Relations on Saxon-Polish Soil on the Eve of Prussian Aggression. Heinrich Ivanovich Gross and David Murray 7th Viscount of Stormont (June – August 1756)], *Kwartalnik Historyczny* 122, no. 3 (2015): 475–508. <https://doi.org/10.12775/KH.2015.122.3.03>

TOMASZ SZWACIŃSKI, „Starania Czartoryskich o wciągnięcie Rosji w sprawy polskie w 1754 roku: (sprawa rzekomej gwarancji)” [Czartoryski’s Efforts to Involve Russia in Polish Affairs in 1754: (The Case of the Alleged Guarantee)], *Kwartalnik Historyczny* 127, no. 3 (2020): 507–540. <https://doi.org/10.12775/KH.2020.127.3.02>

GRZEGORZ SZYMBORSKI, *Działania zbrojne w Rzeczypospolitej podczas interwencji rosyjskiej 1764 roku* [Military Operations in the Commonwealth during the Russian Intervention of 1764] (Zabrze – Tarnowskie Góry, 2020).

CEZARY TARACHA, „Sekrety hiszpańskiej ambasady w Rosji: matryca szyfrowa księcia de Liria z 1727 roku” [The Secrets of the Spanish Embassy in Russia: The Cipher Matrix of the Duke de Liria from 1727], *Studia Rossica Gedanensia* 2 (2015): 358–368.

CEZARY TARACHA, PABLO DE LA FUENTE, „O hiszpańskich dyplomatach w Rosji XVIII wieku uwag kilka” [A Few Remarks on Spanish Diplomats in Russia in the 18th Century], *Studia Rossica Gedanensia* 3 (2016): 431–441.

MACIEJ TRĄBSKI, „Józefa Stempkowskiego przypadki z Moskalami. Relacje dowódcy Dywizji Ukraińskiej i Podolskiej z wojskiem rosyjskim w latach 1776–1784” [Józef Stempkowski’s Incidents with Muscovites. Relations of the Commander of the Ukrainian and Podolsk Divisions with the Russian Army in the Years 1776–1784], in *Historia na źródłach oparta: studia ofiarowane profesorowi Tadeuszowi Srogoszowi w 65. rocznicę urodzin*, (ed.) ANDRZEJ STROYNOWSKI (Częstochowa, 2017), 291–320.

ANNA WARDA, „Cykl Felicyjski” w poezji rosyjskiej końca XVIII – początku XIX wieku [The “Felician Cycle” in Russian Poetry of the Late 18th – Early 19th Centuries] (Łódź, 2013).

ANNA WARDA, „Wizerunek Katarzyny II w świetle osiemnastowiecznych dedykacji” [The Image of Catherine II in the Light of 18th-century Dedications], *Studia Słowiaoznawcze* 1, (2000): 79–93.

ANNA WARDA, *Z obserwacji nad dedykacjami mecenasowskimi w osiemnastowiecznej Rosji* [From Observations on Patronage Dedications in 18th-Century Russia] (Łódź, 2000).

ANNA WARDA, *Z teorii i praktyki zapożyczeń literackich w Rosji w XVIII wieku* [From the Theory and Practice of Literary Borrowings in Russia in the 18th Century] (Łódź, 2020).

ANNA WARDA, *Ze studiów nad świadomością teoretycznoliteracką w osiemnastowiecznej Rosji: (na podstawie przedmów, wstępów, dedykacji)* [From Studies on Theoretical and Literary Awareness in 18th-Century Russia: (Based on Prefaces, Introductions and Dedications)] (Łódź, 2003).

ADAM WOLAŃSKI, *Wojna polsko-rosyjska 1792* [The Polish-Russian War of 1792] (Warszawa, 1996).

URSZULA WÓJCICKA, *Literatura rosyjska XVIII wieku z elementami historii i kultury Rosji* [Russian Literature of the 18th-Century with Elements of the History and Culture of Russia] (Bydgoszcz, 2008).

EWA ZIELIŃSKA, „Entretiens Stanisława Augusta z ambasadorem rosyjskim Ottonem Magnusem von Stackelbergiem i „Mémoires” ostatniego króla Rzeczypospolitej” [Stanisław August’s “Entretiens” with the Russian Ambassador Otto Magnus von Stackelberg and the “Mémoires” of the the Last King of the Commonwealth], *Studia Źródłoznawcze. Commentationes* 56 (2018): 91–103. <https://doi.org/10.12775/SZ.2018.03>

EWA ZIELIŃSKA, „Otto Magnus Stackelberg wobec projektu skonfederowania sejmu 1782 roku. Przyczynki do praktyki polityki rosyjskiej w Rzeczypospolitej przed Sejmem Wielkim” [Otto Magnus Stackelberg on the Project of Confederating the Sejm of 1782. A Contribution to the Practice of Russian Politics in the Commonwealth before the Great Sejm], *Kwartalnik Historyczny* 106, no. 4 (1999): 73–86.

EWA ZIELIŃSKA, „Polsko-rosyjskie sądy pograniczne po pierwszym rozbiorze – wybrane problemy funkcjonowania” [The Polish–Russian Border Courts after the First Partition – Selected Functional Problems], *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 54, no. 1 (2019): 59–73. <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.1.03>

EWA ZIELIŃSKA, „Sprawa polsko-rosyjskiej komisji granicznej w latach 1778–1780” [The Case of the Polish-Russian Border Commission in the Years 1778–1780], in *W cieniu wojen i rozbiorów. Studia z dziejów Rzeczypospolitej XVIII i początków XIX wieku*, (eds.) URSZULA KOŚCIŃSKA, DOROTA DUKWICZ, ADAM DANILCZYK (Warszawa, 2014), 339–368.

EWA ZIELIŃSKA, „Zabójstwo Romualda Strutyńskiego. Problematyka stacjonowania wojsk rosyjskich w Rzeczypospolitej za panowania Stanisława Augusta” [The Murder of Romuald Strutyński. The Issue of Stationing Russian Troops in the Commonwealth during the Reign of Stanisław August], in „*Sktócony naród, król niepewny, szlachta dzika?*” *Polska stanisławowska w świetle najnowszych badań* (ed.) PIOTR UGNIĘWSKI (Warszawa, 2020), 259–282.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Ambasador Otto Stackelberg w dobie wojny o sukcesję bawarską” [Ambassador Otto Stackelberg in the Era of the War of the Bavarian Succession], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 136–159.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Carscy ambasadorzy i jurgieltnicy. Co daje historykowi XVIII wieku kwerenda w archiwach rosyjskich?” [The Tsarist Ambassadors and Jurgielt. What Does a Query in the Russian Archives Offer a Historian of the 18th Century?], *Arcana* 1 (19) (1998): 33–42.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Dwa niezrealizowane projekty polityczne Katarzyny II z początku 1789 r.” [Two Unrealized Political Projects of Catherine II from the Beginning of 1789], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 160–169.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Geneza i treść aktu abdykacji Stanisława Augusta” [The Genesis and Content of the Abdication of Stanisław August], *Studia Źródłoznawcze* 51 (2013): 43–67.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Geneza upadku orientacji rosyjskiej u progu Sejmu Czteroletniego w opinii ambasadora Stackelberga” [The Genesis of the Decline of Russian Orientation on the Threshold of the Four-Year Sejm in the Opinion of Ambassador Stackelberg], *Wiek Oświecenia* 15 (1999): 57–93.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Korespondencja Stanisława Augusta z Katarzyną II: problemy edytorskie” [Stanisław August’s Correspondence with Catherine II: Editorial Problems], *Wiek Oświecenia* 27 (2011): 11–25.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Król wydał 3 miliony, czekał 3 miesiące, by widzieć Katarzynę przez 3 godziny” [The King Spent 3 Million and Waited 3 Months to See Catherine for 3 Hours], in *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu. Materiały z wykładów: Zamek Królewski w Warszawie, październik 2010 – grudzień 2011*, (ed.) ANGELA SOŁTYS, ZOFIA ZIELIŃSKA (Warszawa, 2013), 183–194.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Listy Ksawerego Branickiego do Grigorija Potiomkina (1788–1789)” [The Letters of Xavier Branicki to Grigory Potemkin (1788–1789)], in *Świat pogranicza*, (eds.) MIROSŁAW NAGIELSKI, ANDRZEJ RACHUBA, SŁAWOMIR GÓRZYŃSKI (Warszawa, 2003), 283–306.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Ostatnie miesiące ambasady Ottona Stackelberga w świetle jego raportów (styczeń 1789 – czerwiec 1790)” [The Last Months of Otto Stackelberg’s Embassy in the Light of his Reports (January 1789 – June 1790)], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 170–247.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Początek rosyjskiej niechęci do Czarotoryskis i „słabość” Stanisława Augusta (1764–1766)” [The Beginning of the Russian Disfavor of the Czarotoryskis and the „Weakness” of Stanisław August (1764–1766)], in *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku ofiarowane Profesorowi Jerzemu Michalskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, (eds.) ŁUKASZ KĄDZIELA, WOJCIECH KRIEGSEISEN, ZOFIA ZIELIŃSKA (Warszawa, 1994), 60–72.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Pogłoski o rozbiórce Polski oraz ich reperkusje w Rzeczypospolitej w okresie bezkrólestwa 1763–1764 r.” [Rumors about the Partition of Poland and their Repercussions in the Commonwealth during the Interregnum of 1763–1764], *Przegląd Historyczny* 96, no. 4 (2005): 543–571.

ZOFIA ZIELIŃSKA, *Polska w okowach „systemu północnego” 1763–1766* [Poland in the Shackles of the “Northern System” 1763–1766] (Kraków, 2012).

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Polskie tłumaczenia korespondencji Stanisława Augusta z Katarzyną II i Nikitą Paninem z lat 1769–1772” [Polish Translations of Stanisław August’s Correspondence with Catherine II and Nikita Panin from 1769–1772], *Zapiski Historyczne: kwartalnik poświęcony historii Pomorza* 80, no. 3 (2015): 193–205. <https://doi.org/10.15762/ZH.2015.40>

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Pozitsii Peterburga v otnoshenii planov reform gosudarstvennogo ustroistva Rechi Pospolitoi v 1738–1744 gg.” [The Position of St. Petersburg in Relation to Plans to Reform the State Structure of the Commonwealth in 1738–1744], v *Rossii, Pol’sha, Germaniia: istoriia i sovremennost’ evropeiskogo edinstva v ideologii, politike i kul’ture*, red. BORIS V. NOSOV (Moskva, 2009), 148–159.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Pryncypia rosyjskiej polityki zagranicznej w XVIII-wiecznej Europie (epoka popiotrowa)” [The Principles of Russian Foreign Policy in 18th-century Europe (Post-Peter Era)], in *Rzeczpospolita – Europa XVI–XVIII wiek. Próba konfrontacji* (eds.) MICHAŁ KOPCZYŃSKI, WOJCIECH TYGIELSKI (Warszawa, 1999), 203–218.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przegrana walka o głosowanie większością. Stanisław August od października do grudnia 1766 roku” [Losing the Fight for Majority Voting: Stanisław August from October to December 1766], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 90–135.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przygotowania do rozbioru? Rosyjska lustracja ziem nad górną Dźwiną z lata 1767 roku” [Preparations for the Partition? Russian Lustration of Lands on the Upper Daugava River from the Summer of 1767], in *Gospodarka, ludzie, władza. Studia historyczne ofiarowane Juliuszowi Łukasiewiczowi w 75 rocznicę urodzin*, (eds.) ANTONI MĄCZAK, MICHAŁ KOPCZYŃSKI (Warszawa, 1998), 129–135.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Przyjaciele” i wrogowie – Polska między Rosją a Prusami A.D. 1766” [“Friends” and Enemies – Poland between Russia and Prussia A.D. 1766], *Arcana* no. 2-3, (2010): 7–20.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec polskich planów aukcji wojska w 1740 roku” [Russia and the Polish Plans for the Auction of the Army in 1740], *Ikonotheka* 13 (1998): 241–257.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec polskich reform w latach 1738–1744” [Russia and the Polish Reforms in the Years 1738–1744], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 9–59.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rosja wobec reform ustrojowych niezrealizowanej konfederacji Czartoryskich z lat 1762–1763” [Russia in the Face of Political Reforms of the Unrealized Czartoryski Confederation of 1762–1763], in ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* (Warszawa, 2001), 60–89.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rzeczpospolita między Prusami a Rosją w świetle polsko – pruskiego sporu o cło generalne w 1765 r.” [The Commonwealth between Prussia and Russia in the Light of the Polish-Prussian Dispute over the General Customs in 1765. Part I], *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 2 (2008): 5–52.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Rzeczpospolita między Prusami a Rosją w świetle polsko – pruskiego sporu o cło generalne w 1765 r.” [The Commonwealth between Prussia and Russia in the Light of the Polish-Prussian Dispute over the General Customs in 1765. Part II], *Kwartalnik Historyczny* 115, no. 3 (2008): 5–59.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Spokojne lata pod protektoratem Rosji 177–1786” [Peaceful Years under the Protectorate of Russia 1775–1786], in *Najwyższa Pani swoich praw...: idee wolności, niepodległości i suwerenności Rzeczypospolitej 1569–1795*, (ed.) ANNA GRZEŚKOWIAK-KRAWICZ (Warszawa, 2019), 273–307.

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Sprawa dysydencka u progu sejmu 1766 roku” [A Dissident Case on the Threshold of the Sejm of 1766], *Arcana* no. 1–2 (2012): 31–48.

ZOFIA ZIELIŃSKA, *Studia z dziejów stosunków polsko – rosyjskich w XVIII wieku* [Studies in the History of Polish-Russian Relations in the 18th Century] (Warszawa, 2001).

ZOFIA ZIELIŃSKA, „Zabiegi Rosji o zachowanie liberum veto i o gwarancję w okresie bezkrólewia 1763–1764 r.” [Russia’s Efforts to Preserve the Liberum Veto and to Guarantee it during the Interregnum of 1763 to 1764], *Kwartalnik Historyczny* 111, no. 3 (2004): 63–88.